
NOTAT 2014-9

Årsaker til manglende motivasjon for økologisk dyrkning blant norske frukt-, bær- og grønnsaksdyrkere

ANNA BIRGITTE
MILFORD



NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning



NILF utgir en rekke publikasjoner

Årlig utkommer:

- «Driftsgranskingar i jord- og skogbruk»
- «Handbok for driftsplanlegging»
- «Utsyn over norsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk».
- «Mat og industri. Status og utvikling i norsk matindustri».

Resultaterfraforskning og utredninger utgis i tre serier:

- «NILF-rapport» – en serie for publisering av forskningsrapporter og resultater fra større utredninger
- «Notat» – en serie for publisering av arbeidsnotater, delrapporter, foredrag m.m. samt sluttrapporter fra mindre prosjekter.
- «Discussionpaper» – en serie for publisering av foreløpige resultater (bare internettpublisering).

NILF gir også ut:

- «Merverdiavgiftsnøkkel for landbruket»
- «Kontoplan for landbruksregnskap tilpasset NS 4102»
- Regionale dekningsbidragskalkylar.

NILF er sekretariat for Budsjettnemnda for jordbruket som årlig gir ut:

- «Totalkalkylen for jordbruket» (Jordbrukets totalregnskap og budsjett)
- «Referansebruksberegninger»
- «Resultatkontroll for gjennomføringen av landbrukspolitikken»
- «Volum- og prisindeksar for jordbruket» som ligger på:
<http://www.nilf.no/PolitikkOkonomi/Nn/VolumPrisIndeksar.shtml>

NOTAT 2014-9

Årsaker til manglende motivasjon for økologisk dyrkning blant norske frukt-, bær- og grønnsaksdyrkere

Anna Birgitte Milford



NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Serie	Notat
Redaktør	Sjur Spildo Prestegard
Tittel	Årsaker til manglende motivasjon for økologisk dyrkning blant norske frukt-, bær- og grønnsaksdyrkere
Forfatter	Anna Birgitte Milford
Prosjekt	Årsaker til manglende motivasjon for økologisk dyrkning av frukt og grønt (I062)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivningsår	2014
Antall sider	39
ISBN	978-82-7077-887-4
ISSN	0805-9691
Emneord:	Motivasjon for økologisk dyrkning, grønnsaker, frukt, bær, kvalitativ studie

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) fikk i 2013 og 2014 innvilget tilskudd fra Statens landbruksforvaltning til gjennomføring av veiledningsprosjektet «Årsaker til manglende motivasjon for økologisk dyrking av frukt og grønt». Prosjektet er delfinansiert av NILF. Det ble gjennomført fra april 2013 til mars 2014.

Anna Birgitte Milford har vært prosjektleder, har gjennomført intervjuene og har skrevet dette notatet. Prosjektet ble utviklet i tett samarbeid med Foregangsfylket for økologisk frukt og bær (Hordaland og Sogn og Fjordane) og Foregangsfylket for økologisk grønnsaksproduksjon (Vestfold). Foruten disse har også Torbjørn Haukås fra NILF lest og kommentert utkast til notatet. Anne Bente Ellevold har hatt ansvar for redigering av notatet.

Oslo, mai 2014
Inger-Anne Ravlum
Direktør

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	3
1.1 Bakgrunn.....	3
1.2 Årsaker til manglende motivasjon for økologisk omlegging: Resultater fra tidligere studier.....	3
1.3 Mål	4
1.4 Metode og datagrunnlag.....	4
2 DYRKNINGSTEKNISKE UTFORDINGER OG MARKEDSSITUASJON	7
2.1 Dyrkningstekniske utfordringer	7
2.1.1 Frukt og bær dyrkere.....	7
2.1.2 Dyrkningstekniske utfordringer for grønnsaksdyrkere.....	10
2.2 Omsetning og pris	13
2.2.1 Frukt- og bær dyrkere	13
2.2.2 Grønnsaker.....	16
3 HOLDNINGER OG IDEOLOGI	19
3.1 Motivasjon for å dyrke økologisk	19
3.2 Holdninger til økologisk dyrkning blant konvensjonelle produsenter	20
4 ÅRSAKER TIL AT ØKOLOGISKE PRODUSENTER IKKE UTVIDER PRODUKSJONEN SIN.....	25
5 FORSLAG TIL TILTAK FOR Å ØKE ØKOLOGISK PRODUKSJON I NORGE.....	27
5.1 Økonomi og lønnsomhet	27
5.2 Suksesshistorier.....	29
5.3 Informasjon og veiledning	30
5.4 Produsentmiljø	31
5.5 Regelverk for økologisk dyrkning.....	32
5.6 Flere og bedre hjelpemidler.....	33
5.7 Holdninger til økologisk.....	33
6 OPPSUMMERING OG DISKUSJON	35
6.1 Oppsummering.....	35
6.2 Hva skal til for å få flere til å legge om til økologisk?.....	36
LITTERATUR	39

Sammendrag

Økologisk areal til produksjon av grønnsaker, poteter, frukt og bær har i de senere år gått ned, og flere spørreundersøkelser viser at det er et fåtall av de konvensjonelle produsentene som vurderer å legge om til økologisk drift. I dette notatet presenteres resultatene fra et prosjekt som har hatt som målsetning å finne de viktigste årsakene til at ikke flere frukt-, bær- og grønnsaksprodusenter legger om til økologisk drift. Metoden som er brukt er kvalitative intervjuer. Dette er for å kunne dekke både bredden og dybden i de problemstillingene som produsentene står overfor, som ofte varierer fra sted til sted og fra kultur til kultur. I alt ble det brukt intervjuer fra 46 frukt-, bær og grønnsaksprodusenter, og av disse var 12 per i dag økologiske dyrkere. Fokus i prosjektet har vært produsenter med hagebruk som hovedinntekt, og det er bevisst søkt etter de produsentene som har størst areal. Dette fordi omlegging hos en av disse vil kunne medføre en betydelig økning i andelen økologisk produsert i Norge.

Når det gjelder årsaker til at man ikke legger om til økologisk, oppgir ofte konvensjonelle frukt- og bær dyrkere at de frykter de vil få problemer med sykdommer og skadedyr, at mangel på næringstilførsel vil føre til lavere avling og at de vil få produkter av lav kvalitet. Dette står i kontrast til de intervjuede økologiske frukt- og bær dyrkerne, som i liten grad har opplevd avlingstap eller problemer med lav kvalitet.

Grønnsaksdyrkerne er mindre bekymret for dyrkningstekniske utfordringer. I den grad de ser på dette som en hovedutfordring ved omlegging, er det andre problemstillinger som bekymrer dem enn det som gjelder for frukt- og bær dyrkere. For noen er det et hovedproblem at jordtypen de dyrker på er mindre egnet for økologisk dyrking, dette gjelder spesielt for dyrkere enkelte steder i Rogaland. Noen er også bekymret for at de vil skape et smittepress på egen eller naboers potet- eller grønnsaksproduksjon. Flere nevner også mangel på tilgang til husdyrgjødsel som en hovedutfordring.

Omsetning og pris er en annen utfordring ved omlegging til økologisk. Fruktdyrkerne er i liten grad bekymret for ikke å få omsatt produktene sine som økologiske, ettersom de vet at det er etterspørsel i markedet etter norskprodusert økologisk frukt. Derimot er de usikre på om de vil få en pris som kompenserer for ekstra arbeid og lavere avling. Enkelte av de økologiske fruktprodusentene er også misfornøyde med pakkesystemet hos fruktlagrene de leverer til, som gjør at epler under eller over en viss størrelse blir solgt til konvensjonell pris. Leveringsystemet og det faktum at det er et lite volum, gjør også at økologiske plommer i stor grad blir solgt som konvensjonelle.

For økologiske bær dyrkere er mangel på omsetningsmuligheter en stor utfordring. Årsaken til at en bringebær dyrker og en jordbær dyrker sluttet med økologisk produksjon, var i hovedsak at de ikke fikk omsatt dette til økologisk pris.

For grønnsaksdyrkerne er mangel på etterspørsel etter økologiske grønnsaker en av hovedårsakene til at de ikke legger om. Mange konvensjonelle produsenter har ikke tro på at forbrukerne er villige til å betale ekstra for økologiske produkter. Blant de økologiske grønnsaksprodusentene er det varierende oppfatninger av dette. Mens noen er svært fornøyde med omsetningsmulighetene og prisen de har oppnådd på den økologiske produksjonen, er det andre som sier de behøver større markedsandeler for at skal bli økonomisk forsvarlig å drive med økologisk produksjon. Det blir trukket fram at både myndigheter, grossister og detaljister har en rolle å spille når det gjelder å øke etterspørselen etter økologiske produkter.

Markedssituasjonen for konvensjonelle frukt- og bær produsenter er forskjellig fra grønnsaksprodusentenes, ettersom etterspørselen etter norskprodusert frukt og bær som regel overgår tilbudet, mens det samme ikke er tilfelle for grønnsaker. Grønnsaksprodusenter kan derfor

ha et sterkere insentiv til å legge om til økologisk, dersom de ser en mulighet for å kunne utvide produksjonen sin over i et segment som ikke allerede er dekket.

Når det gjelder den ideologiske siden ved økologiske dyrkning, mener de fleste konvensjonelle produsentene at det er liten miljømessig eller helsemessig forskjell på å dyrke konvensjonelt og økologisk, og flere mener den norske konvensjonelle produksjonen er like bra som den utenlandske økologiske. Blant de økologiske produsentene er det spesielt fruktprodusentene som er opptatt av det å dyrke uten kjemiske sprøytemidler. Grønnsaksdyrkerne, hvorav alle er parallellprodusenter og de fleste hovedsakelig dyrker konvensjonelt, er mindre opptatt av dette. Men flere trekker fram den ekstra utfordringen å dyrke uten kjemiske hjelpemidler som noe positivt. Enkelte nevner også at de gjennom økologisk dyrkning får økt kunnskap som er verdifull for den konvensjonelle produksjonen. Generelt er ideologiske holdninger til økologisk produksjon underordnet de økonomiske aspektene hos de fleste produsentene.

På spørsmål om de har planer for utvidelse av produksjonen, svarer så vidt under halvparten av de økologiske produsentene positivt. De som ikke har planer om utvidelse har varierte begrunnelser for dette, men det vanligste er at de tror de ville fått problemer med å omsette det.

Det ble også stilt spørsmål om hva man tror skal til for å få flere til å legge om til økologisk drift. Det mest vanlige svaret var «økt etterspørsel», og at det måtte bli mer lønnsomt å dyrke økologisk. Andre forslag var presentasjon av suksesshistorier. Generelt virker det som de konvensjonelle produsentene er bedre kjent med økologiske produsenter som har mislykkes, enn med dem som har lyktes. Bedre veiledning om økologisk produksjon er et annet mulig tiltak. Noen har også tro på at det å være en del av et miljø av økologiske produsenter kan fungere. Det at flere av de økologiske produsentene har lagt om som en gruppe, kan tyde på at det er noe i dette. Regelen om at man ikke kan drive parallellproduksjon med samme sort gjør det også vanskeligere å dyrke økologisk. Generelt vil flere og bedre tekniske hjelpemidler kunne gjøre det mer økonomiske lønnsomt å drive økologisk. Til sist er det ting som tyder på at konvensjonelle produsenter ikke har god nok informasjon om hva som skiller økologisk og konvensjonell dyrkning, og at det å nå ut til disse med korrekt informasjon kan være en fruktbar strategi.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Norske myndigheter har en målsetning om at 15 prosent av all produksjon av matvarer i Norge skal være økologisk dyrket innen 2020. Per i dag er vi langt unna å nå dette målet. Selv om det i de senere år har vært en økning i produsenter som legger om til økologisk drift, og i omsatt volum på norskprodusert økologisk frukt og grønt, ser veksten ut til å være i ferd med å stagnere. Tall fra Debio viser at økologisk areal til produksjon av grønnsaker, poteter, frukt og bær gikk ned fra 2011 til 2012 (Debio 2013). Arealet for økologiske grønnsaker i viktige dyrkningsområder for økologisk produksjon (Hedmark, Oppland, Telemark, Buskerud og Vestfold) har gått noe ned de seinere årene (SLF 2013). Samtidig viser den årlige undersøkelsen «Trender i norsk landbruk 2012» fra Norsk senter for bygdeforskning at bare én av ti norske bønder vurderer å legge om til økologisk drift. I følge en annen spørreundersøkelse på oppdrag for Statens landbruksforvaltning (SLF), er det én av fire som har vurdert å legge om (Pedersen et al. 2012). I undersøkelsen kommer det også fram at en stor andel av de konvensjonelle produsentene (52 % av grønnsaksprodusenter og 45,1 % av frukt- og bærprodusenter) tilsynelatende ikke har andre grunner til ikke å ville legge om enn at de er «ikke interessert». En stor andel (30,2 %) opplyser også at «ikke noe kan gjøres» for å få flere produsenter til å legge om til økologisk. Denne undersøkelsen viser at mye fortsatt ikke er kjent når det gjelder årsaker til den manglende viljen blant konvensjonelle bønder til å legge om til økologisk drift. Undersøkelsen antyder at økonomiske rammebetingelser ikke alltid har avgjørende betydning for valget som tas, men at forklaringen også kan ligge på andre områder, som for eksempel holdninger til den økologiske sektoren. Og selv om det er mange som oppgir forventning om dårligere lønnsomhet som grunn til at de ikke vil legge om (14 % for grønnsaksprodusenter og 23 % for frukt- og bærprodusenter), vet vi ikke hvorfor de har denne forventningen.

1.2 Årsaker til manglende motivasjon for økologisk omlegging: Resultater fra tidligere studier

Det kommer ofte signaler om at økologisk dyrkning er mer arbeidskrevende enn konvensjonell, for eksempel fordi man ikke kan bruke kjemiske sprøytemidler for å håndtere ugras. Dette kan gjøre at mange ser på økologisk dyrkning som mindre lønnsomt enn konvensjonell, og derfor velger det bort. En studie fra Nederland viser at kostnadene forbundet med konvertering til økologisk hadde betydning for avgjørelsen om å legge om (Acs et. al 2007). Fra Norge finns det ingen studier som sier noe utdypende om dette, men gjennom prosjektet «Økobonden skal lykkes» kommer det fram at bønder som har lagt om til økologisk, opplever økt arbeidsmengde (Løes 2012). Det er likevel lite systematisert kunnskap om hvilke aktiviteter som man regner med vil ta mer tid, og hvilke karakteristikk ved produsenter og drift som vil gi størst problemer ved omlegging.

Det at man ikke kan bruke kjemisk beskyttelse mot sykdommer og skadedyr, kan også gjøre at konvensjonelle produsenter frykter økt risiko for tap av avling ved omlegging til økologisk. Dette ble funnet i en studie fra Nederland (Berentsen et. al 2012). En annen mulig risiko er ikke å få solgt varene med økologisk merpris. Dette kan være fordi det tradisjonelle mot-taksapparatet ikke er godt nok tilrettelagt for økologiske varer, og fordi det er vanskelig å etablere nye, alternative omsetningskanaler. Usikkerhet i forhold til fremtidige importregle-

ment kan også være et mulig risikomoment. Også dette er et område som det er utredet lite omkring.

Mangelen på motivasjon for å legge om til økologisk kommer ikke nødvendigvis bare fra vurderinger av økonomisk gevinst. Tidligere studier viser at avgjørelsen om å dyrke økologisk er påvirket av hvorvidt det var andre økologiske produsenter i nærheten (Schmidtner 2012) og hvor opptatt man er av å vise at man tar miljøhensyn (Mzoughi et. al 2011). Det kan også tenkes at generelle holdninger til den økologiske sektoren er en viktig faktor. Hvis man oppfatter de økologiske kravene som meningsløse, vil man være mindre motivert for å følge disse. Oppfatninger om andre økologiske produsenter som gjør at man har vanskelig for å identifisere seg med dem, kan også gjøre det mindre fristende å legge om. Dette er et område som det er utredet lite omkring i Norge.

1.3 Mål

Denne studien tar sikte på å avdekke hva som er de viktigste årsakene til at ikke flere norske frukt-, bær- og grønnsaksprodusenter legger om til økologisk drift. I tillegg vil vi skaffe mer informasjon om hva som hindrer økologiske produsenter fra å utvide produksjonen sin ytterligere. Fokus vil være på produsenter som har frukt-, bær- eller grønnsaksproduksjon som hovedinntekt. Målet er også å forklare de eventuelle sammenhengene mellom de forskjellige produsentenes situasjon, og det valget de tar.

1.4 Metode og datagrunnlag

Foregangsfylket for økologisk frukt og bær (Hordaland og Sogn og Fjordane) og Foregangsfylket for økologisk grønnsaksproduksjon og forbruk (Vestfold) arbeider for å nå målet om økt produksjon av økologisk frukt, bær og grønnsaker i Norge. Foregangsfylkene har vært med i referansegruppen for prosjektet, og bidratt aktivt med innspill og forslag både i utviklingen av og underveis i prosjektet.

Målet med prosjektet er å skaffe utdypende informasjon om hva som gjør at økologisk dyrking ikke er et attraktivt alternativ for flere frukt-, bær- og grønnsaksprodusenter. Årsaks-sammenhengene på dette området er komplekse og vanskelige å avdekke i et generelt spørreskjema som går til alle typer produsenter. For å få spesifikk informasjon om hva som blir sett på som de største utfordringene ved omlegging til økologisk, er kvalitative intervjuer et egnet redskap for å dekke både bredden av og dybden i de forskjellige problemstillingene som frukt- og grønnsaksdyrkere står overfor. Slike intervjuer er såkalt åpne, det vil si at det ikke oppgis svaralternativer. Samtidig er desemi-strukturerte, det vil si at alle intervjuobjekt får de samme spørsmålene, noe som gjør det mulig å sammenligne. Fordelen med kvalitativ studie i forhold til kvantitativ spørreundersøkelse, er at intervjuobjektene ikke er låst av et gitt sett med alternativer, og at de blir gitt anledning til å forklare seg utførlig om sin situasjon og alle nyansene rundt denne. Ofte er det et problem med kvantitative spørreundersøkelser at de ikke fanger opp viktige elementer fra intervjuobjektene, fordi hver enkelt er i en unik situasjon, og fordi ikke alle mulige svar kan forutses. Ulempen med kvalitativ undersøkelse er at hvert intervju er mer tidkrevende, og derfor kan man i mye mindre grad dekke hele populasjonen. Men ettersom det relativt sett er færre produsenter med dyrking som hovedinntekt enn de som har det som biinntekt, vil selv et begrenset utvalg utgjøre en betydelig andel av hele gruppen for hver kultur, altså målgruppen for utredningen.

Prosjektet ble innledet med kvalitative intervjuer med seks fagpersoner innen økologisk frukt- og grønnsaksdyrking. Av disse var fire rådgivere ansatt i Norsk landbruksrådgiving, mens de to andre var ansatt i Foregangsfylkene. På et senere tidspunkt ble også to andre rådgivere i landbruksrådgivingen intervjuet.

På grunnlag av de innledende intervjuene, og etter samråd med Foregangsfylkene, ble det utarbeidet to ulike spørreskjema; ett for økologiske og ett for konvensjonelle produsenter. Etter samråd med Foregangsfylkene ble prosjektet avgrenset til frukt- og grønnsaksprodusenter som hadde hovedinntekt fra gårdsdriften. Dette fordi det antas at målet om 15 prosent økologisk produksjon i Norge vil ta lenger tid å nå dersom man fokuserer for sterkt på produsenter med liten produksjon. Det skal derimot ikke så mange store produsenter til som legger om, før man vil være oppe i 15 prosent av markedet. I valg av intervjuobjekter har vi forsøkt å dekke de fleste kulturer innen frukt-, bær og grønnsaker. Bare produsenter i Sør-Norge har blitt intervjuet, delvis på grunn av begrensede prosjektmidler og delvis fordi det er her hoveddelen av produksjonen foregår. Utvalget har vært bare delvis tilfeldig: De fleste produsentene er valgt ut fra SLFs tilskudsregister eller Debios oversikt over økologiske produsenter. Noen har blitt foreslått av fagpersoner, dette gjelder spesielt de økologiske. Andre har blitt foreslått ved henvendelse til fruktlager, eller de er blitt nevnt i intervjusituasjoner med andre produsenter. I alle tilfeller har vi søkt spesielt etter de produsentene som har størst produksjon.

Til sammen ble det intervjuet 34 forskjellige produsenter. I tillegg har jeg brukt 12 intervjuopptak med fruktprodusenter gjort av Norsk Frukt- og Bærtrådgiving i forbindelse med prosjektet «Dyrk Smart» i Hardanger¹. Av de intervjuede produsentene var det 7 økologiske grønnsaksprodusenter (alle drev også med konvensjonell produksjon ved siden av, men ikke nødvendigvis de samme kulturrene) og 5 økologiske fruktprodusenter (hvorav en har konvensjonell produksjon ved siden av). I tillegg har jeg intervjuet 14 konvensjonelle grønnsaksprodusenter, hvorav en var tidligere økologisk sertifisert. Det er også brukt intervjumateriale fra 20 konvensjonelle frukt- og bærprodusenter, hvorav to var tidligere økologisk sertifiserte, og hvorav 12 av disse ble intervjuet av Norsk Frukt- og Bærtrådgiving Hardanger. De 13 første intervjuene ble gjort ved gårdsbesøk i Hardanger, Sogn, Buskerud, Vestfold og Telemark i løpet av sommeren 2013. Disse ble tatt opp på lydbånd og transkribert. De resterende intervjuene ble gjort på telefon høsten 2013. Disse ble ikke tatt opp på lydbånd, i stedet ble svarene skrevet ned fortløpende. Ett intervjuobjekt besvarte spørsmål på e-post. Av kulturer som ble dyrket av de intervjuede kan nevnes: Epler, plommer, bringebær, jordbær, potet, løk, gulrot, asparges, purre, charlottløk, brokkoli, blomkål, salater, hodekål, kålrot, nepe, squash m.fl.

Tabell 1.1 Oversikt intervjuede dyrkere

	Konvensjonell	Økologisk
Frukt/bær	8 ¹ + 12 ²	5
Grønnsaker	14 ³	7

¹ To av disse var tidligere økologiske dyrkere

² Intervjuet av Norsk Frukt- og Bærtrådgiving

³ En av disse var tidligere økologisk dyrker

Intervjumaterialet ble lagt inn i programvaren NVivo og sortert tematisk for å lettere få en oversikt over innholdet.

I dette notatet presenteres de viktigste funnene fra intervjuene. I første del gjennomgås hva konvensjonelle og økologiske produsenter ser på som de viktigste utfordringene med økologisk dyrkning, først i forhold til dyrkning, deretter i forhold til marked og pris. Neste del tar for seg holdninger til økologisk dyrkning, deretter ser vi på hva som er årsaker til at ikke de som allerede dyrker økologisk utvider produksjonen sin. Til slutt gjennomgås en del forslag til tiltak for å få flere til å legge om til økologisk. Disse er basert på innsamlete data og mine tolking av disse.

¹ Her ble et annet spørreskjema brukt, og kun spørsmålene som gikk på økologisk dyrkning, ble analysert for dette prosjektet.

Fordi dette er et lite miljø har jeg i sitatene brukt vide beskrivelser av produsentene, og kun skilt mellom frukt, bær, grønnsaker og veksthus, og mellom økologisk og konvensjonelt. Dette er for å gi informantene en viss grad av anonymitet. Som nevnt, drev størsteparten av de økologiske grønnsaksprodusentene, og en del av fruktprodusentene også med dyrkning av konvensjonelle kulturer. Jeg har likevel valgt bare å bruke betegnelsen «økologisk» for ikke å skape unødig komplikasjon og for i større grad sikre anonymiteten.

2 Dyrkningstekniske utfordringer og markeds-situasjon

De konvensjonelle og de økologiske dyrkerne ble i intervjuene spurt hva de trodde var årsaken til at ikke flere legger om til økologisk, og de konvensjonelle ble også spurt om hvorfor de selv ikke hadde lagt om til økologisk. En sortering av intervjumaterialet viser at det er stor variasjon i hva produsenter oppgir som de viktigste forklaringene på dette. Svært mange forskjellige grunner oppgis, men det er likevel en svak tendens til opphoping på enkelte begrunnelser. Grovt sett kan man dele begrunnelsene inn i to kategorier: Dyrkningstekniske utfordringer og problemer i forbindelse med omsetning. Denne inndelingen vil bli brukt i dette kapitlet.

2.1 Dyrkningstekniske utfordringer

2.1.1 Frukt og bær dyrkere

For mange frukt og bær dyrkere er de dyrkningstekniske utfordringene med økologisk dyrkning hovedårsaken til at de ikke ønsker å legge om. Det er fryktet at økologisk både er mer arbeidskrevende, og gir økt risiko for avlingstap. Denne produsenten oppsummerer litt av problemstillingen:

«Det er så lett vint å drive det konvensjonelt. Eg trur det ligg mykje der. Det krev mykje meir fagkunnskapar med økologisk. Dette er jo både godt og gale, plantevernmidlar gjer ting enklare. Og så er det usikkerheita; det er usikkert nok som det er med vêr, vind og klima. Om du skal få dobbelt opp med skadedyr i økologisk, og at du kanskje berre får avling anna kvart år eller noko sånt.»

Konvensjonell fruktdyrker

2.1.1.1 Merarbeid

Blant de konvensjonelle eple- og plommedyrkerne er frykten for merarbeid ofte oppgitt som grunn til at man ikke legger om til økologisk. Dette er spesielt relatert til ugresshåndtering, som en del mener er særlig utfordrende med økologisk dyrkning. Problemet er sett på som spesielt stort blant fruktdyrkere på Vestlandet, som også har utfordringer med bratt terreng. Når terrenget er for bratt til at man trygt kan kjøre traktor på det, blir det umulig å drive mekanisk ugressbekjempelse, og få produsenter vil se på det som en gangbar vei å skulle fjerne alt ugress manuelt.

Sitatet nedenfor gir en god illustrasjon på problemstillingen:

«Det vart for mykje arbeidskrevjande når eg hadde jobb utanom. Eg innsåg at eg ikkje kunne bruka roundup, og så måtte du handslå eller bruke mykje maskiner under, og her er det så bratt til motorslåing. Så økologisk er kun for de...det er så mykje meir arbeidsintensivt enn konvensjonelt.»

Konvensjonell fruktdyrker

Det er varierende hvordan de økologiske frukt- og bær dyrkerne ser på dette med ugress. Tre av de fem økologiske eple dyrkerne som er intervjuet, oppgir at ugress i dag er deres største utfordring. Den ene som er relativt nyetablert, beskriver problemet slik:

«Vi har kjøpt fres som vi bruker på traktoren, vi freser på sidene og innimellom (trærne), men det blir en tue som står igjen rundt trestammen, det har vi hakket løs sjøl. Det er tungt arbeid».

Økologisk eple dyrker

På den annen side oppgir de som har drevet økologisk en stund, at de etter hvert har fått mer kontroll på problemet. En økologisk eple dyrker på Vestlandet sier at for ham er ikke ugress et problem. Han har brukt plastdekke, og slått gresset med beitepusser.

De økologiske produsentene støtter til en viss grad opp om inntrykket av at økologisk generelt er mer arbeidskrevende. I tillegg til ugresshåndtering kan tynning ta ekstra tid. Men på den annen side bruker man, i følge en av dem, mindre tid på sprøyting. En av produsentene mener det er 30 prosent mer arbeid å dyrke økologiske enn konvensjonelt, men en annen produsent mener det er mindre, i hvert fall i den regionen han kommer fra.

2.1.1.2 Sykdommer og skadedyr

En god del konvensjonelle frukt- og bær dyrkere er bekymret for sykdommer. Blant annet mener en del eple dyrkere at de kommer til å bli plaget av skurv, særlig de som er utsatt for mye regn. I følge en rådgiver for frukt stemmer det at skurv kan være et større problem for de økologiske dyrkerne enn de konvensjonelle, fordi man ikke har de samme kjemiske hjelpemidlene som de konvensjonelle. Økologiske dyrkere må «være på hugget» med forebyggende sprøytinger, og følge opp hvis det har regnet mye. Hvis de ikke gjør sprøytingen når det skal gjøres, har de ingen plantevernmidler som virker kurativt når sopp- og skadedyrangrep er i gang. Av de økologiske eple dyrkerne som ble intervjuet, var det ingen som hadde hatt store problemer med skurv, noe som tyder på at det er mulig å hanske med dette potensielle problemet. Derimot var det én økologisk eple produsent som hadde problemer med bladlus og maur, og én som hadde problemer med jordrotter. De som driver med plommer nevner ingen spesielle utfordringer med sykdommer og skadedyr.

For bringebær og jordbær produsentene er frykten for sykdommer og skadedyr en sentral forklaring på hvorfor de ikke velger økologisk. En bringebær produsent beskriver det slik:

«Det er et relativt høyt smittepress på bringebær, og det er primært innenfor to områder, det ene er stengelsykdommer, svartsyke og gråskimmel som er sanne soppsykdommer, og det andre er skadegjørere, bladlus og bille, bringebærflue. Det er ingen jeg har vært i kontakt med, og jeg har hatt ganske god kontakt med rådgivningstjenesten, som har hatt en fullgod løsning på hvordan det der skal gjøres.»

Konvensjonell bringebær produsent

En annen, som både dyrker jordbær og bringebær, sier følgende:

«Det er det same både på jordbær og bringebær, og det er at det er ein altfor krevjande kultur både når det gjeld sjukdom og skadedyr til at det er mogleg vil eg påstå, å drive økologisk. Det er umogleg med dei kvalitetskrava som vi har frå kundane våre.»

Konvensjonell jordbær- og bringebær produsent

Blant de intervjuede produsentene var det ingen som dyrker økologiske jordbær eller bringebær i dag, men til gjengjeld var det en tidligere økologisk bringebær dyrker og en tidligere økologisk jordbær dyrker. Disse to produsentene la om tilbake til konvensjonelt på grunn av markedssituasjonen, som vi kommer tilbake til. Det er interessant å notere seg at ingen av disse hadde hatt store problemer med sykdommer og skadedyr, og begge var svært fornøyd med kvaliteten på bærene.

«Eg måtte bruke ein annan gjødsel så eg fekk mindre avling. Men fordi eg dyrka i tunnel hadde eg ikkje problem med sjukdommar og liknande. Eg dyrka i tre år og hadde ingen problem. (...) Eg trur ikkje at haldbarheten på bæra er lågare. (...) Dei økologiske bæra smakte betre enn dei konvensjonelle, det trur eg er på grunn av typen gjødsel eg brukte.»

Tidligere økologisk bringebærprodusent

«2008 var første gang jeg høstet økologisk. Det var opptur, jeg fikk gode avlinger på tross av at jeg ikke brukte noe plantevern. Jeg hadde høyere avling enn det jeg dyrket konvensjonelt på friland. Det var riktig nok en regnfull sommer, men erfaringene senere viste også at avlingene ikke var dårligere på økologisk. (...) Det var kraftigere smak, alle som smakte synes det var stor forskjell.»

Tidligere økologisk jordbærprodusent

Forsøk med økologiske jordbær i regi av Norsk landbruksrådgiving i Agder har også foreløpig gitt svært gode resultater. Her er det viktig å få med at i alle tilfellene ble det dyrket i tunnel, som gir ekstra beskyttelse. Også fagpersoner regner det som umulig å dyrke jordbær og bringebær økologisk annet enn i tunnel. Likevel kan det virke som det blant de konvensjonelle dyrkerne av jordbær og bringebær er en overdrevet frykt for dyrkningstekniske utfordringer, når man ser på erfaringene til de som har dyrket disse bærene som økologiske.

2.1.1.3 Næringstilførsel og avlingstap

Når man dyrker økologisk, fratras man muligheten for å tilføre kjemisk fremstilt gjødsel. Dette bekymrer en del konvensjonelle fruktprodusenter, som mener det fører til lavere avling.

«Det andre problemet er næringstilførsel. Jeg har selv brukt hønsegjødsel på nyplanting, men ellers kunstgjødsel. For å få næringsbalanse kan jeg ha for eksempel litt bor i sprøyta mi. Det kan gi alvorlige avlingstap hvis jeg ikke gjør det.»

Konvensjonell epledyrker

En konvensjonell fruktprodusent som i utgangspunktet har interesse for økologisk dyrking, nevner også dette:

«Eg har alltid vore opptatt av dette med økologisk, men eg har ikkje sett noko løysing med det. Det har vore for store faglege utfordringar med det. (...) Du må ha vekst. Gjødslar du med naturgjødsel, får du veksten i siste halvdel av sesongen, den skulle du gjerne hatt i første halvdel. Så der er nokre faglege utfordringar her.»

Konvensjonell fruktdyrker

For noen produsenter er frykten for nedsatt avling relatert til det at man ikke kan tynne kjemisk når man driver økologisk.

Problemet med gjødsel og næringstilførsel er i liten grad nevnt av de økologiske produsentene. Men en av dem sier følgende:

«Et annet problem er mangel på muligheten for å gi ekstra nitrogen på høsten, viss du da sprøyter med Urea så styrker du knoppen, så den blir sterkere, du styrker blomsten.»

Økologisk epledyrker

De økologiske fruktdyrkerne har i liten grad opplevd avlingstap. Bare to av epleprodusentene drev tidligere med konvensjonell produksjon, og har derfor et sammenligningsgrunnlag. Begge disse mener de har like høye avlinger som før de la om til økologisk.

2.1.1.4 Kvaliteten på økologiske produkter

En del konvensjonelle dyrkere har en oppfatning av at økologiske produkter har lavere kvalitet enn konvensjonelle.

«Ganske mye økologisk ender som juice. Det er vanskeligere å lykkes med produksjon til konsum, som krever frukt uten skjønnhetsfeil.»

Konvensjonell epledyrker

Andre konvensjonelle dyrkere har ingen spesielle oppfatninger om kvalitetsforskjeller på økologiske og konvensjonelle produkter. Det var også en konvensjonell produsent som mente de økologiske var bedre.

«Eg har eit godt inntrykk av det. Eg har tru på at mykje av filosofien bak, med nærings sammensetning, næringsopptak, er betre på økologisk enn på konvensjonell. Du får ei tilnærming til produktet som ligger nærmare oppå det som er naturleg for naturen, mens den konvensjonelle dyrkinga er jo ein industriproduksjon, sett litt på spissen.»

Konvensjonell fruktdyrker

De økologiske dyrkerne er også fornøyd med kvaliteten på eplene sine. Men på grunn av næringstilførsel kan det være vanskelig å få stor nok størrelse på eplene, og dermed oppnår de ikke optimal pris. Dette vil vi komme tilbake til.

2.1.2 Dyrkningstekniske utfordringer for grønnsaksdyrkere

Det er et større utvalg av kulturer som er studert innen grønnsaksproduksjon enn innen frukt- og bærproduksjon. Spriket mellom besvarelsene og forklaringene er derfor også større her. For noen kulturer er forskjellen mellom økologisk og konvensjonell produksjon liten, det gjelder for eksempel squash og rødbet. For andre, som for eksempel løk og potet, er det en større forskjell. Likevel kan man generelt si at grønnsaksprodusentene som er intervjuet i dette prosjektet, i mye mindre grad enn frukt- og bærprodusentene, ser på de dyrkningstekniske utfordringene som hovedproblemet dersom de skulle legge om til økologisk. For dem er det markedet og prisen som er den store bøygen. Men noen dyrkningstekniske utfordringer er også de opptatt av.

2.1.2.1 Merarbeid

Også blant grønnsaksdyrkerne er økologisk dyrking regnet som mer arbeidskrevende. Det gjelder spesielt for løk, som krever en del lusing av ugress. De økologiske grønnsaksprodu-

sentene bekrefter i stor grad at det er en del mer arbeid med økologisk enn med konvensjonell produksjon. Denne dyrkeren av økologisk løk, gulrot og potet sier følgende:

«Det er helt klart mer arbeid, mer jordarbeid, mekanisk luking, brenning av ugras. Men det får vi igjen for med bedre økonomi.»

Økologisk grønnsaksprodusent

Men det er stor variasjon mellom kulturene når det gjelder hvor mye mer arbeid det er snakk om. For eksempel er forskjellen i arbeidstid mellom økologisk og konvensjonell kål mye mindre enn mellom økologisk og konvensjonell løk.

Den viktigste forskjellen er kanskje at man som økologisk må arbeide på en annen måte, være forut fordi man ikke har de samme hjelpemidlene som kan rette opp igjen når noe har gått galt. Det gjør at man må øke sitt eget kompetansenivå. Dette er et aspekt som i liten grad er nevnt av de konvensjonelle dyrkerne. Disse sitatene fra to produsenter som både driver økologisk og konvensjonelt, gir en god beskrivelse av hvordan det kan være å drive økologisk:

«Når du driver konvensjonelt, har du helt total og full kontroll hele tiden. Det eneste du må følge med på, er avrenningen og se hvor mye næringsstoffer som kommer ut i andre enden enn det jeg gir, og hvis det er mer, så kan jeg redusere gjødslinga litt og så går det seg til i løpet av to dager. Men sånn kan jeg ikke i økologisk, når ting først har begynt å gå gærnt, så er det en prosess som vil fortsette en stund før man kan eventuelt begynne å rette seg igjen, det er lite jeg kan gjøre for å forandre prosessen. Det er ikke rom for å gjøre noe feil i økologisk.»

Økologisk veksthusprodusent

«Det er viktig å være ute i rett tid med alle arbeidsoperasjoner, må følge med og gjøre ting når det må gjøres. Det er forskjellig fra konvensjonelt hvor du kan drøye en dag eller to med å sprøyte. Med økologisk må du gjøre alt til rett tid. Det krever mer oppfølging og kontroll.»

Økologisk grønnsaksprodusent

Likevel er det kanskje slik at for noen av de største grønnsaksprodusentene er ikke det største problemet de ekstra utfordringene eller det økte merarbeidet for den enkelte kultur, men at dersom de skal begynne å dyrke økologisk, får de enda en kultur å ta hensyn til, også i forhold til å administrere arbeidsoppgaver. Et eksempel er storskala bær- og grønnsaksprodusenten som har som klart viktigste grunn til ikke å legge om til økologisk at han har skapt et rigid system med folk i arbeid hele året med stadig nye kulturer som kommer opp og skal høstes. En økologisk kultur eller sort vil skape en ekstra arbeidsoppgave og dermed «rusk i maskineriet»:

«Når en har spesialisert seg såpass som jeg har, så er min tanke at en økologisk produksjon vil hefte såpass mye rundt den andre produksjonen at det er ikke forsvarlig. Det er heller ikke noe stort marked for økologisk. Jeg har nok med det jeg driver med.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

2.1.2.2 Avlingstap: Skadedyr, sykdommer, næringstilførsel og jordtype

På samme måte som hos fruktprodusentene er det blant de konvensjonelle grønnsaksdyrkerne en forventning om at avlingene vil bli lavere dersom de legger om til økologisk dyrkning.

Mindre kontroll på næringstilførsel, og mer problemer med ugress, sykdommer og skadedyr er forklaringer på dette. De økologiske grønnsaksdyrkerne bekrefter i stor grad at avlingsnivået for økologisk er lavere, også et par som driver parallelt med konvensjonell og økologisk dyrkning av samme kultur. Men, som den ene dyrkeren sier:

«Avlingsnivået er mindre, men du har en høyere pris i oppgjør og det gjør at du kompenserer.»

*Økologisk grønnsaksprodu-
sent*

Inntrykket er likevel ikke at de konvensjonelle grønnsaksdyrkerne er alvorlig bekymret for at hverken ugress, sykdommer eller skadedyr skal gjøre det vanskelig å dyrke økologisk. Derimot er det to løk- og potetprodusenter som er bekymret for at et økologisk felt vil øke smittefaren for enten egen eller andres konvensjonelle produksjon.

«Hvis vi hadde hatt en som driver økologisk her ute så hadde det vært smittekilde «en masse». For eksempel tørråte, alle sprøyter mot det, men de som driver økologisk vil få tørråte, og det spres med vind. Og vi er ute etter å ikke få basismitte som ligger i jorden. Dette gjelder for både potet og løk. Løk kan få sopp, som også er smittsom.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

Flere av de konvensjonelle produsentene er også klar over at for å redusere faren for sykdommer må de i økende grad drive vekstskifte. Det at jordleien er høy i enkelte områder gjør at dette ikke ansees som lønnsomt. I et vekstskifte der man ser for seg at det dyrkes korn i de sesongene det ikke dyrkes grønnsaker, er fortjenesten for kornet for lav til at jordleie vil lønne seg, hevder en produsent.

«Skal du leie her i området går det 3 500 kroner per dekar med faste kostnader. Så hvis jeg ikke omsetter for 5 000 per dekar i snitt, går jeg med underskudd. Man tjener ikke så mye på å dyrke korn.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

En del produsenter ser det også som vanskelig å dyrke økologisk fordi de ikke har tilgang på husdyrgjødsel fra egen gård, eller fra gårder i nærheten.

«Det hadde vært lettere med husdyrprodusenter i nærheten. Jeg kunne leid 20 mål og putt det sammen med konvensjonell produksjon, og tilsatt næring gjennom husdyrgjødsel. Men da må det passe inn. Her i området er det ikke noen husdyrprodusenter, det er bare én som driver med kjøttfe.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

Uegnet jordtype er en annen forklaring på hvorfor det ikke er aktuelt å legge om til økologisk. Dette gjelder for store deler av Jæren, hvor der er mye lett sandholdig jord som i utgangspunktet ikke er så næringsrik, og som har vanskelig for å holde på næring. I tillegg er det mye nedbør i området, som vasker bort næringsstoffer.

De økologiske grønnsaksprodusentene trekker i liten grad fram problemer med sykdommer og skadedyr som viktige. Et unntak er en kålprodusent forteller at han i år fikk all kålen spist opp av kålmøll.

En parallelprodusent med flere forskjellige kulturer beskriver forskjellen på å dyrke økologisk og konvensjonelt slik:

«På squash er det så og si ingen forskjell. Du må bruke jorden på en annen måte, kan ikke drive like intensivt, men skadedyr er ikke noe problem. Når det gjelder salat er det litt mer forskjellig enn på squash, men på blomkål er det stor forskjell, du må legge på insektsnett og litt sånn.»

Økologisk grønnsaksprodusent

2.2 Omsetning og pris

Den andre hovedutfordringen med å legge om til økologisk var relatert til markedstilgang: muligheter for å få omsatt store nok mengder, og hvilken pris man kunne regne med å få. I dette delkapittelet gjennomgås disse temaene, først for frukt og bær, deretter grønnsaker.

2.2.1 Frukt- og bær dyrkere

2.2.1.1 Eple

De fleste konvensjonelle eple- og plommedyrkerne regner det ikke som vanskelig å få omsatt varene som økologisk. Dette stemmer med det som er tilstanden, at forbrukerne etterspør større mengder norsk økologisk eple og plomme enn det markedet kan tilby (Milford 2012).

Derimot er de konvensjonelle eple- og plommeprodusentene i tvil om de vil få en pris for varene som kompenserer for de ekstra kostnadene med å dyrke økologisk.

«Noko problem med omsetning har eg ikkje inntrykk av at er noko tema. Men eg har høyrst at prisforskjellen på konvensjonelt og økologisk er for liten.»

Konvensjonell fruktdyrker

Dette bekreftes av en del av de økologiske dyrkerne som leverer konsumepler til fruktlager. Den ene sier:

«Jeg syns det er mye usikkerhet i forhold til økonomi, særlig nå som prisen nesten har gått ned. (...) I fjor gikk prisen ned i forhold til året før. (...) De skyldte på at den økologiske prisen på europeiske epler var lav, og at de ikke kunne ha høyere enn det. Så hvis den trenden fortsetter at ikke prisen går opp, så må vi nesten vurdere dette, den kan ikke gå mye mer ned nå. I forhold til at de sier de skal ha mer økologisk frukt, da må de øke betalingen.»

Økologisk fruktdyrker

Det denne produsenten sier antyder at prisnivået på økologiske epler er litt for lavt i forhold til de ekstra kostnadene med å dyrke økologisk, og dette skyldes til en viss grad at prisen på importerte, økologiske epler blir brukt som errettesnor for prisen på de norske, økologiske eplene.

En annen grunn til at økologiske epleprodusenter har vært misfornøyde med prisen, skyldes pakkesystemet som blir brukt. I følge Gartnerhallens sentrale kulturansvarlige produsent (SKP) for kjernefrukt, er det ikke samme mulighet for å diversifisere pakningene på økologiske som på konvensjonelle epler. For konvensjonelle epler blir klasse 2 sendt til industri, posemerket «First Price» av de minste, kurv av de litt bedre, 8-pakninger og 6-pack av de fines-

te, samt brett i løsvekt. Til en viss grad kan epler med samme størrelse og kvalitet brukes til flere ting, for eksempel til poser, kurver og til brett. Det er strengere kvalitetskrav til farge i 6- og 8 pakninger. Men for økologiske epler er det ikke hylleplass til alle disse kategoriene. Økologiske epler selges derfor bare som 6-pakninger og kurver, og noe brett pakket til storhusholdning. De som ikke passer inn der på grunn av størrelse eller kvalitet, blir solgt som konvensjonelle eller til industri.

Tidligere undersøkelser har vist at forbrukere klart foretrekker økologiske epler som er enkeltmerket og solgt i løsvekt, framfor 6-pakninger og kurver (Milford 2012). Men for grossist og dagligvarebutikk er det flere fordeler med ferdigpakke epler, blant annet er det en fare for at produkter uten strekkode blir slått inn feil i kassen, og at butikken derved taper penger. Dette kan være grunnen til at det ikke har blitt vanlig med økologiske epler i løsvekt i alminnelige dagligvarebutikker (Milford 2012).

En av de økologiske produsentene, som var misfornøyd med at en stor andel av eplene han hadde levert til fruktlager skulle selges som konvensjonelle fordi de hadde feil størrelse, klarte å få omsatt disse som økologisk uten å gå gjennom fruktlageret. En annen økologisk produsent leverer til Fresvik Kjølalager, som er uavhengig av de forskjellige grossistene og produsentorganisasjonene. Dette fruktlageret har ikke de samme restriksjonene på pakninger, og omsetter all økologisk frukt i klasse 1 som økologisk. Men fordi det bare er en liten del av fruktsalget som foregår utenom de store dagligvarekjedene, kan det i år med store avlinger være krevende å finne oppkjøpere til all frukten. Dette fruktlageret kunne ha tenkt seg å få en avtale om levering til en dagligvarekjede, men har ikke greidd det. Problemet kan være at slike systemer krever store volum for at omsetning av et produkt som økologiske epler skal lønne seg for dem.

Gartnerhallens SKP forklarer det slik:

«Fordi det er en liten og uforutsigbar avling, er det vanskelig å avtale med Norgesgruppen. Det er vanskelig å si for eksempel at «de neste fire ukene dekker vi dere med økologisk». Det blir ofte mye av og på og av og på, og dermed må man supplere med import.»

2.2.1.2 Plomme

I intervjumaterialet er det ingen som bare er plommedyrkere, de fleste driver en kombinasjon av plomme- og epledyrking. Men det kommer ikke fram noen forventning om at prisen på økologisk plomme er bedre enn for økologisk eple.

For økologiske plommeprodusenter har det også vært variabelt hvilken pris de har oppnådd. En økologisk plommeprodusent i Sogn forteller at fruktlageret der foreløpig ikke har fått inn store nok volumer med økologisk plomme til at de har kunnet omsette noe av det som økologisk. Han har derfor måttet selge det han ikke har klart å selge via andre kanaler, til konvensjonell pris. Men han tror at fordi det har kommet til et par nye produsenter, vil plommene han leverer til fruktlageret, kunne bli solgt som økologiske i 2014.

Her er det altså mangel på tilbud som er problemet, og ikke i utgangspunktet etterspørselen. Det samme problemet har plommeprodusenter i Hordaland hatt. I følge Foregangsfylket for økologisk frukt og bær i Hordaland og Sogn og Fjordane ble bare 33 prosent av de økologiske plommene som kom inn til fruktlager i Hordaland i 2013, solgt som økologisk. Forklaringen er sammensatt: Plommer kan ikke lagres like lenge som epler, og det krever derfor planlegging å kunne levere ønsket mengde til grossist. I tillegg må de økologiske plommene pakkes om morgenen, før de konvensjonelle, ettersom pakkemaskinen vaskes om kvelden. Dette betyr at de økologiske produsentene må melde fra om sine leveringer i god tid for at fruktlageret skal kunne planlegge leveringene. Når noe av dette ikke klaffer, blir plommene solgt som konvensjonelle.

Hvis man ser på pakkesystemet til Gartnerhallen er det et annerledes system for plomme enn for eple. På plommer pakker man de økologiske i kurver som veier mindre enn de konvensjonelle, men som koster like mye. Dermed blir alt solgt som økologisk, så sant det kommer inn et stort nok volum til fruktlageret til at det lønner seg meg egen separat levering til grossist.

Generelt er økologisk plommeproduksjon enklere dyrkningsteknisk enn økologisk epleproduksjon. Dette virker det som om de konvensjonelle produsentene til en viss grad er klar over. Men interessen blant de konvensjonelle plommeprodusentene for å legge om til økologisk er ikke påtakelig. Det kan tyde på at selv om prisen på økologiske plommer er høyere enn for konvensjonelle, er den ikke høy nok til å gi sterke nok insentiver til at flere ønsker å legge om.

2.2.1.3 Bringebær og jordbær

Som tidligere nevnt ble det i prosjektet intervjuet en tidligere økologisk jordbærprodusent og en tidligere økologisk bringebærprodusent. Bringebærprodusenten la om til økologisk i 2007–2008 etter en forespørsel fra Bioforsk, som hadde et 5-årig prosjekt. Prosjektet var dyrkingsmessig en suksess, men ingen av de tre årene han leverte økologiske bringebær til fruktlageret ble disse solgt som økologisk av Gartnerhallen og Bama. Produsenten la derfor om til konvensjonelt igjen. Saken fikk den gangen stor oppmerksom i media, og er kjent for mange andre bringebærprodusenter. Her skildrer en av dem saken slik han oppfattet den:

«Det gjekk så ille at han slutta å dyrka økologisk. Markedet ville ikkje ha det. Bama sa dei skulle selje de, men dei gjorde ikkje noen jobb for å selje de. Dei tilbudde butikane, men dei gjorde ikkje noe aktivt sal på dei. Så då blei det heller ikkje tatt inn noe frå Bama. Alle dei bære blei omsett som konvensjonelt. Det krev meir frå grossistane, dei må aktivt ut og selje det som økologisk. Det gjorde ikkje de. Dei tilbydde det, men utan å pushe det.»

Konvensjonell bærprodusent

Historien om bringebærprodusenten kan ha virket avskrekkende på mange. De som produserer økologiske bringebær i dag, er gjerne leverandører av industribær til Balholm, eller de omsetter via andre, alternative salgskanaler utenom de store dagligvarekjedene. Det at markedet må kunne ta imot en økologisk produksjon også av konsumbær, er viktig for alle produkter. Her er situasjonen beskrevet av en konvensjonell bringebærprodusent:

«Det må være en trygghet på markedssiden. Det er såpass lite økonomi i bringebær hvis man ikke driver stort, og det er ikke så mange som driver stort, det er mange som driver smått. Men både hos de store og de små, får vi 10–15prosent avlingstap så utgjør det mange hundre tusen kroner. Og i og med at ikke marginene er så store så skal det ikke så mye til før disse overskuddene forsvinner. Mister vi 15–20 prosent av fortjenesten vår så kan vi antageligvis droppe å drive med bringebær, for det er det vi lever av. Så jeg tror det er helt utopisk å tro at man får folk til å legge om hvis det ikke finnes et etablert markedsapparat som klarer å selge det dyrere. Jeg tror ikke idealisme, og det ser jeg her, idealisme rundt økologisk, når du skal måle det opp mot penger, og du ser hvor mange timer disse gutta bruker på traktoren hver dag og hvor hardt slitet er allerede, så vil du aldri klare å få det til, det er nesten så det må være bedre økonomi.»

Konvensjonell bringebærprodusent

Når det gjelder den tidligere økologiske jordbærprodusenten som ble intervjuet, var også her markedet årsaken til at han la om til konvensjonelt igjen. Denne produsenten la om til økolo-

gisk i 2007, i samarbeid med flere andre produsenter av andre kulturer. Han hadde avtale om direktelevering til flere butikker i Oslo, som alle hadde etterspurt økologiske bær. Han begynte først med 5 mål og utvidet etterpå til 20 mål. Dette gav en produksjon på 13–14 tonn i året. Men dette ble det vanskelig å få solgt. Finanskrisen kan ha vært en forklaring, eller at han kan ha priset bærene for høyt. Slik beskriver han situasjonen:

«Jeg tror tiden var umoden for å satse så stort, pluss at juli er en måned med lite profesjonelle i butikken, og at Oslo er stille om sommeren. Det er en del ting som spiller inn når man er avhengig av lokal omsetning. Men jeg føler at fokuset øker nå, og folk er mer bevisste.»

Tidligere økologisk jordbærprodusent

I prosjektet med økologiske jordbær i Agder har man satset på omsetning gjennom en lokal grossist, Agder Bær og Grønt AS, som selger både til storkjøkken og butikker på Sørlandet og i Rogaland. Her har omsetningen ikke vært noe problem, og den prosjektansvarlige hos NLR mener man kunne ha solgt 15–20 tonn økologiske jordbær dersom dette kom på markedet.

2.2.2 Grønnsaker

Blant de konvensjonelle grønnsaksprodusentene er det større pessimisme enn hos frukt- og bærprodusentene, hva markedet angår. Mange har ikke tro på at forbrukerne er villige til å betale noe ekstra for økologiske produkter. Typiske utsagn er disse:

«Økologiske produkter er dyrere i produksjon, produktet blir dyrere i butikk, dobbel pris. Forbrukere vil ikke velge det. Mange sier de vil ha økologisk, men når det kommer til stykket, så velger de det ikke.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

«Salget har ikke vært så bra, selv om det har gått oppover, så kan du ikke regne med å få solgt det du har produsert som økologisk.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

Som for frukt- og bærprodusentene er det viktig for grønnsaksprodusentene å få en pris som er så høy at den kompenserer for de ekstra produksjonskostnadene og den eventuelt reduserte avlingen ved omlegging til økologisk. Mange tror ikke at en så høy pris er mulig å oppnå, uten at det samtidig blir vanskelig å få solgt varene. Her kommer også konkurransen med importerte varer inn:

«Du kan ikke rettferdiggjøre høyere pris på økologisk vare på grunn av konkurranse med import. Importvernet er så lite at det ikke hjelper stort.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

Samtidig, det å ikke produsere økologisk i Norge betyr at importen fra utlandet vil øke, noe denne konvensjonelle produsenten er klar over:

«Problemet vårt er at vi taper markedsandeler til import fordi vi har så liten økologisk produksjon.»

Konvensjonell veksthusprodusent

Til forskjell fra frukt- og bærneringen er det ikke nødvendigvis slik i grønnsaksringen at man får solgt alt det man klarer å produsere. Ved å begynne å produsere et økologisk produkt, som man også har en leveringsavtale om med en grossist, kan grønnsaksprodusenter øke sin produksjon utover det som ellers ville vært mulig for dem gjennom dagligvaresystemet.

«Egentlig var det slik at jeg hadde ikke noe valg hvis jeg ville utvide produksjonen min, jeg kunne alltid ha utvidet og satset på konvensjonelt, men da hadde jeg ikke hatt noen markedsadgang på det ekstra volumet. Men derimot økologisk agurk var det ingen som dyrket, så der hadde jeg markedsadgang så sant det var et produkt de var interessert i å kjøpe hos de store kjedene.»

Økologisk veksthusprodusent

Blant de økologiske grønnsaksprodusentene er det varierende hvordan de opplever marked og pris, men de fleste som ble intervjuet i forbindelse med dette prosjektet solgte alt det de produserte som økologisk, og til en pris de var fornøyde med. Dette er snakk om store heltidsprodusenter som har faste leveringsavtaler gjennom sine produsentorganisasjoner, og som sier de hele tiden har vært flinke til å tilpasse produksjonen sin etter det markedet etterspør. Flere av disse økologiske grønnsaksprodusentene hevder det er god økonomi i det å produsere økologisk, og at prisen de får, kompenserer for de ekstra kostnadene de har i produksjonen.

«Markedet er veldig greit, vi har avtale på en viss mengde med Bama, og får solgt alt til økologisk pris, i år veldig bra pris. Mer enn dobbel pris i forhold til de konvensjonelle produktene våre.»

Økologisk grønnsaksprodusent

På den annen side intervjuet jeg også en produsent som begynte med økologisk dyrkning av brokkoli i 2006, men som la om til konvensjonelt tre år senere, ettersom han bare fikk solgt 10 prosent av den økologiske produksjonen til økologisk pris. Også andre økologiske produsenter sier at omsetningen ikke har vært like stor som de hadde håpet på da de la om.

Hva som er årsaken til at ikke omsetningen er høyere, er det varierende forklaringer på. De fleste, både økologiske og konvensjonelle, mener forbrukernes manglende interesse er en viktig årsak til at ikke salget av økologisk er høyere. Men det pekes også på andre faktorer:

«De som bestemmer mye er detaljistene, de skal tjene penger på dette, de bestemmer hva som skal få hylleplass. Forbrukeren bestemmer mye, men ikke alt. De er prisgitt det tilbudet man har i butikken.»

Økologisk grønnsaksprodusent

«Økologiske produkter blir en propp i systemet for butikkene, de er redd for å ta inn varer som blir liggende.»

Økologisk grønnsaksprodusent

En parallellprodusent drev tidligere også med økologisk potetproduksjon, men sluttet med dette. Et av problemene var at de økologiske potetene var for små i forhold til standarden, og dermed fikk han ikke omsatt dem gjennom sin grossist. I tillegg var ikke prisen han fikk høy nok til å kompensere for lavere avling.

«Markedet var der, men de to-tre siste årene var det en del små poteter. Da syns jeg Bama kunne senke grensen, ta inn poteter med mindre størrelse, men det ville de ikke.»

Det var stor forskjell i avlingsnivå, og prisen var ikke høy nok, særlig når Bama ikke var samarbeidsvillige. Jeg tror de heller ville kjøpe dansk.»

Økologisk grønnsaksprodusent

Den lave omsetningen gjør at en av parallellprodusentene vurderer å slutte med økologisk. For hans del er ikke dette med økologisk interessant hvis ikke han kan selge et større volum enn det han gjør i dag. Det lave volumet gjør at kostnadene per enhet produsert blir høye, samtidig som han ikke kan sette utsalgsprisen tilsvarende opp, fordi da blir etterspørselen for lav.

Parallellprodusent:

«Prisene på økologiske produkter er ikke for lave, problemet er salget. Det tror jeg er et problem, at de er for høye. Du må ha et tillegg, men det kan ikke være for høyt. Prisen, vi har lagt et påslag som vi mener sjøl er relativt beskjedent. Da får vi se, får ikke vi økonomi med den prisen så er det ikke sikkert det er noe for oss.»

ABM:

«Men føler du ikke at det er et merarbeid med det økologiske?»

Parallellprodusent:

«Jo, men det spørs åssen du skal regne. Så lite som vi produserer, skulle vi hatt de faktiske kostnadene så måtte vi nesten hatt dobbel pris. Du må se på veien som en del av produktutviklingen. Vi har kalkulert ut i fra hva vi kan produsere for, hvis vi kan produsere større mengder. Som det er i dag leverer vi noen kasser hver dag, vi er nødt for å levere paller, mengden må opp rett og slett, ellers er det ikke interessant å drive med det.»

ABM:

«Hvis mengden går opp så vil det lønne seg, selv med et ikke veldig høyt påslag?»

Parallellprodusent:

«Vi mener det. Det er delte meninger om det, men vi mener det.»

Målgruppen for denne undersøkelsen har vært store produsenter som stort sett har hele sin inntekt fra gårdsdriften. For disse er det nødvendig å få solgt varene sine gjennom de store kjedene, for å komme opp i et volum som er økonomisk interessant. Å selge til mange små grossister og butikker er ofte ikke et alternativ, fordi det er kostbart å pakke små volumer av gangen når man har investert i store pakkemaskiner, og levering til mange små oppkjøpere er også svært kostbart. Men for mindre produsenter enn de som har blitt intervjuet her, kan kanskje andre omsetningskanaler enn dagligvarekjedene være interessante alternativer.

3 Holdninger og ideologi

Forbrukere velger gjerne økologiske produkter på grunn av idealistiske verdier i forhold til bevaring av miljø, bedre dyrevelferd og lavere helserisiko. For produsentene handler det å dyrke økologisk også om at det skal være økonomisk lønnsomt. Men holdninger og ideologi spiller en rolle også for denne gruppen. Dette gjelder spesielt de økologiske produsentene, men også til en viss grad de konvensjonelle som har valgt å ikke produsere økologisk. I dette delkapittelet ser vi på hvilke holdninger som preger produsentene som ble intervjuet i dette prosjektet.

3.1 Motivasjon for å dyrke økologisk

På spørsmål om hva som motiverte de økologiske produsentene til å legge om til økologisk, dreier svarene seg i stor grad om marked og pris. Man har en forventning om å finne en nisje i markedet og få en god pris. Flere har også fått henvendelse fra grossist med forespørsel om de kan dyrke økologisk. Noen av grønnsaksprodusentene ser på dette med økologisk dyrkning som en form for produktutvikling, noe de utforsker, og som de i en startfase kan tape penger på, men som de har håp om at skal gi dem større inntekter senere. Denne typen produktutvikling skiller seg ikke så mye fra andre typer produktutvikling, som spesielt grønnsaksprodusenter driver mye med, for eksempel ved å prøve ut nye kulturer eller sorter.

Det er spesielt de økologiske fruktprodusentene som fremhever helse og miljø som årsaker til at de har valgt å dyrke økologisk, og som det de ser på som positivt med å være økologisk dyrker.

«Det viktigste var det med sprøytemidler, å slippe å ha det uti hagan, for vår egen del, og for bikkja, og ungene. Det setter seg så i kroppen den der sprøytegifta. Vi likte ikke å holde på med gift. Og så var det interessant å prøve det, se om vi kunne klare å få det til.»

Økologisk epledyrker

«Du føler at du ikkje utset miljø og familie og andre for meir uhumskheter enn nødvendig. Eg er litt skeptisk til mykje av den kjemiske bruken, eg trur ikkje det er bra verken for oss eller miljøet eller jorda vi skal leve av.»

Økologisk fruktdyrker

Men også enkelte grønnsaksprodusenter er opptatt av dette:

«Noe av det viktigste er miljøbiten, du bruker ikke noe kjemiske midler og heller ikke kunstgjødsel, det er en gevinst for jorda når det gjelder næringsinnhold.»

Økologisk grønnsaksprodusent

Flere av de økologiske grønnsaksprodusentene forteller at de gir dem glede å mestre den tekniske utfordringen som ligger i det å dyrke økologisk.

«Mer spennende og mer varierte oppgaver. Tøffe utfordringer å knekke, det er sånn som gir glede når en får det til.»

Økologisk veksthusprodusent

«Jeg synes det er positivt at det er litt utfordrende.»

Økologisk grønnsaksprodusent

De som driver med parallellproduksjon trekker fram som positivt at det å dyrke økologisk har gitt dem kunnskap som de har hatt stor nytte av i den konvensjonelle produksjonen.

«Vi utvikler kompetanseområdet. Vi kan hente inn enkelte, plukke litt fra de forskjellige produksjonene. Min konvensjonelle produksjon blir styrket med erfaring fra økologisk produksjon, jeg får bredere kompetanse, mer erfaring.»

Økologisk grønnsaksprodusent

Utsagnet fra denne parallellprodusenten illustrerer flere av holdningene som er typisk for en del som dyrker økologisk:

«Selv har jeg ikke noe ideologisk... jeg mener ikke at det er noe spesielt viktig å produsere økologisk. Det kan være lærerikt, det ligger mye god agronomi i det, men det ligger nesten litt mot religion. Min tanke at hvis forbrukerne vil ha dette så kan jeg produsere det.»

Økologisk grønnsaksprodusent

Dyrkere som denne har i liten grad et idealistisk forhold til det å dyrke økologisk. Valget de har tatt har i stor grad vært basert på en forventning om at dette vil være noe som gir dem høyere inntekt, om ikke på kort sikt så i hvert fall på lang sikt.

3.2 Holdninger til økologisk dyrkning blant konvensjonelle produsenter

En gjenganger i intervjuene er at det ikke er så stor forskjell på konvensjonell og økologisk dyrkning, og at det derfor ikke er noen stor helse- og miljøgevinst å hente ved å dyrke økologisk. Slike utsagn kommer selvfølgelig først og fremst fra konvensjonelle dyrkere, men også et par av parallellprodusentene sier lignende ting. Ofte sammenlignes norsk frukt og grønt med produkter fra utlandet, hvor man mener bruk av sprøytemidler er mye mer utbredt enn her til lands.

«Vi føler vi driver veldig nær økologisk som vi gjør, men på en produksjonsteknisk lettere måte med hensyn til gjødsel, alt det andre er faktisk helt i nærheten eller samsvarer med økologisk produksjon. Vi har så lite bruk av kjemikalier. En av fordelene ved å legge om til økologisk, hvis du ser bort fra økonomi, er å ikke bruke kjemiske plantevernmidler, det er belastning for både oss og ansatte, men det er ikke et argument for oss all den tid vi bruker så lite som vi gjør.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

«Og så er jeg av den oppfatning at i Norge er det svært lite hensiktsmessig å spise økologisk fordi vi er så veldig, vi som driver vanlig, veldig strenge regler for sprøytemidler.»

Konvensjonell frukt- og bærprodusent

«Men det er jo nesten økologiske plommer det me dyrkar i dag. Det er ikkje langt unna. Det er ikkje så stor forskjell i plommeproduksjonen i økologisk og konvensjonell.»

Konvensjonell fruktdyrker

«Og så er det vel ikkje heilt, det er litt eg har høyrte når eg har vore i utlandet, at dei importerte økologiske fruktene er meir kjemisk behandla enn dei som eg produserer her, som driver konvensjonelt. Så eg har sagt at eg skal vurdere å gå over til å dyrke økologisk når eg har like vilkår som med importen, ikkje før.»

Konvensjonell fruktdyrker

De konvensjonelle produsentene har også stor tillitt til de retningslinjene som er gitt av myndighetene når det gjelder bruk av sprøytemidler:

«Jeg er ikke så bekymret for sprøytemiddelrester, det er så klare retningslinjer på når vi kan bruke hvilke sprøytemidler, med hvilke doseringer, sperrefrister på når det kan høstes og komme i butikk og så videre. Men det er klart at det er jo en risiko også der forbundet med at noen ikke overholder de føringene, tror jeg. Jeg tror at hvis man følger boka da er man også innenfor det som er bra for folk å få i seg.»

Konvensjonell frukt- og bærprodusent

I første del av intervjurunden ble de konvensjonelle produsentene spurt om de var bekymret for skadevirkninger fra sprøytemidler. Flere av de konvensjonelle produsentene besvarte spørsmålet med å ta opp hvor mye annet som er farlig og giftig som vi omgir oss med.

«Det er klart at uvettig bruk av plantevernmidler ikke er bra for naturen, men jeg må jo si at jeg skjønner ikke hvorfor det er så veldig viktig, jeg skjønner at det er viktig at vi er forsiktig og at alt skal være ordentlig, at det ikke skal sive ut ting i naturen som vi ikke vil ha, men jeg skjønner ikke hvorfor det er så voldsomt fokus på dette at økologiske produkter i landbruket, når vi omgir oss i samfunnet med så mye ting og tang som vi ikke veit hva er for noe, alt fra shampoo til oljer, de farger håret annen hver jente og ingen spør noe videre rundt det. Det har jeg vanskelig for å forstå. Vi kjører i oss mat som inneholder all verdens saker og ting, vi kikker ikke på det en gang. Så derfor så, jeg veit jo hva vi gjør så derfor er jeg ikke så redd for å spise dette.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

«Eg trur at verken eller. Eg trur at det meste vi får i oss kjem frå Vårherre, eller frå regn og vind. Eg trur det er mykje verre det som ligg igjen i vegskråningen frå trafikken enn det bøndene har ut.»

Konvensjonell frukt- og bærprodusent

Men det er også noen av de konvensjonelle produsentene som har et mer kritisk syn på bruk av kjemiske sprøytemidler og gjødsel:

«Jeg tror at til syvende og sist så kan det ikke være bra med alle disse sprøytemidlene som brukes, i det store og det hele. Og det er jo også noe med all den kunstgjødselen som brukes, som det kreves mye energi å produsere. Så det er ikke bærekraftig med kunstgjødsel og det er heller ikke optimalt å drive med sprøytemidler, men vi lever nå en gang i en verden hvor vi trenger mat og vi trenger sunne produkter, og sunne produkter trenger sprøytemidler.»

Konvensjonell frukt- og bærprodusent

Enkelte fruktprodusenter mener også at det er mer hensiktsmessig for miljøet å produsere konvensjonelt enn økologisk:

«Det er jo ikkje berekraftig viss alle skal produsere økologisk mat i verda. Samtidig så føler eg at den produksjonen me drive på med her, er såpassa berekraftig i seg sjølv, med dei nye strenge krava til midlar vi kan bruka, både av gjødsel og sprøytemidlar.»

Konvensjonell fruktdyrker

«Nei eg veit ikkje om eg synest så veldig mykje om det med økologisk. Ser ein globalt så bør ein heller tenkje at folk skal handla lokalt, enn at det absolutt skal verte økologisk. Det er betre å handle lokale varer enn å kjøpe noko økologisk frå Europa. Men det er jo klart, det er jo sjølvsagt mykje positivt med det.»

Konvensjonell fruktdyrker

«Nei, jeg personlig er ytterst skeptisk til økologisk, på flerårige kulturer er jeg skeptisk. Jeg syns det blir dårlig utnyttelse av areal og kapital, og det blir altfor mye kjøring. Som privatperson er jeg skeptisk. Det er etisk problematisk, det er ikke mulig å produsere nok mat. Og det er bare småting som det sprøytes med.»

Konvensjonell fruktdyrker

Blant grønnsaksprodusentene er det færre utsagn om negative sider ved økologisk dyrkning. Men en tomatprodusent argumenterer slik:

«Det beste argumentet mot å produsere økologisk i veksthus, er at det er mer miljøsvineri. Jeg, sammenlignet med en økologisk produsent, planter, høster og avslutter på samme tidspunkt, bruker samme sorter og dyrker de samme tomatene. Det som er en av greiene er at du må bruke ekstern energi, strøm, gass, flis eller noe. Han som dyrker økologisk vil bruke omtrent samme totale energi som han som dyrker konvensjonelt. På det tidspunktet vil jeg produsere 50 kg tomater per kvm, den økologiske vil i hvert fall ikke produsere mer enn 35. Hvis du regner dette om til energiinnsats per kilo tomat så vil den økologiske bruke ca. 25 prosent mer energi enn den som dyrker konvensjonelt. Det med ressursforvaltning er jo et problem.»

Konvensjonell veksthusprodusent

En av de økologiske produsentene, som har lang fartstid, mener et av hovedproblemene for økologisk produksjon i Norge er at de konvensjonelle produsentene er skeptiske til økologisk dyrkning. Han mener at ettersom disse produsentene har viktige posisjoner i produsentorganisasjoner og andre organisasjoner som Bondelaget, gjør de det vanskeligere enn nødvendig for de økologiske dyrkerne å få solgt sine produkter. Dette er et syn som ikke ble nevnt av andre økologiske dyrkere, men det ble heller aldri stilt direkte spørsmål om det.

Samtidig er det også en del konvensjonelle produsenter som ser at økologisk dyrkning har bidratt til å gi kunnskap som har vært nyttige for konvensjonell produksjon.

«Vi har intensiv veiledning på å bruke minst mulig kjemiske hjelpemidler. Det har vært en voldsom prosess, vi har blitt mer bevisst på hvordan skadedyr lever, og deres sykluser, hvordan dyrke uten å få ugras. Økologisk har nok vært en pådriver for det konvensjonelle.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

«Det er ikkje sånn at du velje det konvensjonelle framfor det økologiske viss det økologiske er betre. Tvert i mot. Vi har jo for eksempel midd i bringebær, det bruker vi jo såpe og olje som er eit økologisk middel, fordi det er betre enn det kjemiske. Så det er klart du velger jo det som har best effekt.»

Konvensjonell frukt- og bærprodusent

Som tidligere nevnt er overføringsverdien også noe som ofte nevnes av parallellprodusenter.

4 Årsaker til at økologiske produsenter ikke utvider produksjonen sin

De økologiske produsentene ble også spurt om de hadde planer om å utvide den økologiske produksjonen sin, eller legge om til økologisk det de per i dag produserte som konvensjonelt.

Flere av både frukt- og grønnsaksprodusentene hadde konkrete planer om å utvide produksjonen sin, men disse var så vidt i mindretall. Det var stor variasjon i årsakene som ble oppgitt for at man ikke ville utvide. En av de intervjuede økologiske grønnsaksprodusentene sa at det ville ha vært lønnsomt for produksjonen sin del, men han hadde jobb utenom som han da måtte ha sagt opp. En annen grønnsaksprodusent sa det var for lite økologisk jord å få tak i, det var ikke mange i nærheten som leide ut jord.

Den mest oppgitte grunnen til ikke å utvide var markedet. Slik svarer en grønnsaksprodusent:

ABM:

«Har du planer om å utvide den økologiske produksjonen din?»

Økologisk grønnsaksprodusent:

«Nei, ikke konkrete planer på andre enn de jeg har, jeg må ta det stegvis i tråd med markedet.»

ABM:

«Hva hindrer deg fra å utvide?»

Økologisk grønnsaksprodusent:

«Markedet, jeg ville ikke fått solgt. Men jeg følger med på det hele tiden.»

Fruktprodusenten som selger gjennom det uavhengige fruktlageret Fresvik, forklarer at dersom de skulle utvide, måtte de endre salgssystemet de har i dag:

«Nei, det virker som om vi har nok varer til kjøperne våre, da må vi prøve å komme inn i kjeder. Vi måtte også endre pakkesystemet, må ha lukket emballasje. Da måtte vi investere i utstyr. Og vi måtte plante mye mer.»

Økologisk fruktdyrker

Ingen av de som drev med konvensjonell produksjon ved siden av, hadde konkrete, umiddelbare planer om å legge denne om til økologisk, selv om noen av dem vurderte det. Det var forskjellige grunner til det. Noe gikk på marked og en løk- og en bringebærprodusent mente det var for store dyrkningstekniske utfordringer. En produsent hadde prøvd å dyrke potetene sine økologisk, men var ikke fornøyd med fortjenesten, og hadde lagt om tilbake til konvensjonelt. En produsent dyrket sylteagurker som han leverte til Stabburet, men da han tok det opp med dem om de kunne være interessert i å selge dem som økologiske, fikk han beskjed om at det var de ikke, fordi de ikke regnet med det ville være økonomisk lønnsomt, eller at det var nok etterspørsel etter det.

Inntrykket man sitter igjen med, er at det for en del økologiske produsenter ligger forskjellige hindre i veien for utvidelse, mens det for andre kun er et spørsmål om at markedet må etterspørre mer av det de produserer, så vil de også utvide mer. Av samme grunn vil enkelte parallellprodusenter også kunne legge om det de produserer konvensjonelt til økologisk.

5 Forslag til tiltak for å øke økologisk produksjon i Norge

I intervjurundene ble produsentene spurt om hva de mente kunne være egnede tiltak for å få flere til å legge om til økologisk dyrkning. Spørsmålet ble først stilt åpent, deretter ble en del forslag gjennomgått og diskutert. Det var nokså stor variasjon i hva produsentene svarte da spørsmålet om mulige tiltak ble stilt åpent. Noen få hadde ingen forslag. Et klart flertall av besvarelsene gikk på økonomi og lønnsomhet, at for å få flere til å dyrke økologisk måtte det lønne seg, og det måtte være nok etterspørsel. De andre besvarelsene dreide seg om bedre rådgiving, opprettelse av produsentmiljø, bedre tilgang til innsatsfaktorer, bruke suksesshistorier, la Innovasjon Norge gi insitamenter gjennom større bidrag til økologiske hager, høyere pris på konvensjonelle innsatsfaktorer, og å gi produsentene tro på at det er riktig å dyrke økologisk. I det følgende vil jeg se nærmere på noen av forslagene, og komme med noen betraktninger rundt disse.

5.1 Økonomi og lønnsomhet

For mange av de konvensjonelle dyrkerne var det enkle svaret på hva som skulle til for å få flere til å legge om til økologisk «økt etterspørsel». Dette var for mange et viktigere insitamenter enn bedre lønnsomhet gjennom ekstra tilskudd til økologisk.

Her er noen av besvarelsene på spørsmålet «Hva skal til for å få flere til å legge om til økologisk?»

«Mer sikret å få solgt varene sine. Altfor mange har ikke fått solgt varene sine, har måtte selge som konvensjonelt.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

«Flere forbrukere må etterspørre det.»

Tidligere økologisk grønnsaksprodusent

«Det er markedet som avgjør her. Tilstrekkelig etterspørsel i markedet.»

Konvensjonell veksthusprodusent

Økt etterspørsel er en faktor som sikrer at det man produserer som økologisk, blir solgt som økologisk, og til en pris som dekker eventuelle ekstra kostnader i form av merarbeid eller avlingstap. Selv om etterspørselen er i stadig forandring, og man ikke er trygg for plutselige fall, så ser det likevel ut til at det er dette produsentene har størst tillitt til. Slik svarer en økologisk fruktprodusent på spørsmålet om hva som skal til for å få flere til å legge om:

«Økonomi, bedre betaling fra grossist. Tilskudd vil aldri kompensere nok, jeg tror ikke det er det vi må satse på, men at det blir verdsatt av de som kjøper.»

Økologisk fruktdyrker

En del produsenter snakker i mer generelle termer om dette med lønnsomhet, og at det er viktig å få fram budskapet om at det er økonomi i økologisk produksjon. Som for eksempel denne konvensjonelle grønnsaksprodusenten som sier:

«Man må synliggjøre at det er økonomi dette her, at du får solgt varene og at man får solgt til god pris. Vi bønder er ikke annerledes enn andre folk, der vi finner at det er økonomi, der ser vi muligheter og der kan vi starte. Skal man gå over fra en ting til noe annet, så må det ligge en gevinst i det. En mulighet kan være å få økt volumet, man har en kvote hos Gartnerhallen, hvis man begynner å dyrke økologisk får man muligheten til å utvide denne».

Konvensjonell grønnsaksprodusent

Som denne produsenten er inne på, er produsentorganisasjoner som Gartnerhallen viktige aktører. Gjennom å begynne å dyrke økologisk kan man få muligheten til å øke leveringskvoten sin, noe mange produsenter er interessert i. Slik beskriver en av de konvensjonelle bærprodusentene sitt syn på grossistene:

«Grossisten er nøkkelen, etterspørsel i markedet må være driveren. Et ønske fra produsenten er ikke nok. Og så vet vi ikke om markedet er der før produktene er i butikken, men da må vi vite at grossistene og Norgesgruppen som vi handler med, de må ha et ønske om at dette her skal vi prøve ut, og i den utprøvingen må vi dele på risikoen. Da kan ikke produsentene sitte på risikoen alene.»

Konvensjonell bærprodusent

Flere av de økologiske produsentene som ble intervjuet, hadde i sin tid lagt om på oppfordring fra grossist, spesielt Coop. En oppfordring som kommer som følge av at grossister som Bama og Coop ser økte markedsmuligheter for økologisk, vil være et sterkt insitament. Men som det kommer fram i denne studien, det er viktig at dette følges opp med en økologisk pris som er høy nok til å dekke ekstra utgifter, og at det som leveres av produsenten blir solgt som økologisk. Flere av de økologiske produsentene hadde opplevd at dette hadde fungert svært bra i flere år, og de forteller om et tett samarbeid med produsentorganisasjon/grossist der de hele tiden unngår å produsere mer økologisk enn det som kan omsettes. Andre hadde ikke hatt like gode opplevelser, og mente at de ikke fikk en god nok pris fra grossisten, eller at det ikke ble gjort en god nok innsats for å få omsatt varene som økologisk. Eksempelet med bringebærprodusenten som til slutt måtte legge om til konvensjonelt, viser hvor viktig det er at grossisten spiller på lag og arbeider aktivt overfor dagligvarebutikkene for å få dem til å ta inn de økologiske varene og få dem omsatt til en god pris.

Enkelte produsenter nevner også den rollen myndighetene burde tatt når det gjelder å øke etterspørsel etter økologiske produkter, og hevder flere offentlige instanser kunne velge å kjøpe økologisk.

For epleprodusentene er det ikke etterspørselen som er problemet, men prisen. De økologiske epleprodusentene var ikke fornøyde med hverken prisen eller pakkesystemet til fruktlagrene, som gjør at en stor andel av eplene blir solgt som konvensjonelle fordi de ikke har riktig størrelse. En høy pris på økologiske epler er nødvendig for å kompensere for forventet lavere avling, og høyere produksjonskostnader. Denne konvensjonelle produsenten forklarer det slik:

*«Me må sjå talet opp mot ein annan. Økonomien, du må sjå antal kilo per dekar, ka du greie økologisk og ka du greie konvensjonelt. Viss du greie fire tonn per dekar konvensjonelt, og så berre eit og eit halvt økologisk, så tel det ikkje så mykje at du får 16 kroner ki-
loen for økologisk og 14 for det andre.»*

Konvensjonell fruktdyrker

Men som det også kommer fram her, er kanskje forventningen om lavere avling noe overdrevet hos de konvensjonelle produsentene. Tatt i betraktning at de økologiske epledyrkerne med erfaring fra konvensjonell dyrkning mente de hadde like store avlinger fra økologisk som konvensjonell, er det å forvente at økologisk dyrkning vil gi 1 ½ tonn der konvensjonelt gir 4 tonn, svært pessimistisk. Dette antyder at tiltak som går på å informere konvensjonelle produsenter om hva det innebærer å dyrke økologisk, både i forhold til marked og dyrkning, vil være nyttig. Det leder oss over på neste punkt, som er presentasjon av suksesshistorier.

5.2 Suksesshistorier

Et mulig tiltak som kunne fått flere til å legge om til økologisk, ville vært å kunne bruke økologiske produsenter som har lykket som «suksesshistorier», som kan gi konvensjonelle produsenter tro på det å dyrke økologisk. Slik situasjonen er nå, ser det ut til at de konvensjonelle produsentene kjenner best til historier om produsenter som ikke har lykket med å dyrke økologisk.

Et av spørsmålene som ble stilt de konvensjonelle dyrkerne i første del av intervjurunden var: «Kjenner du til noen som har lagt om til økologisk, eller har hørt om via andre? Hva er inntrykket ditt av hvor vellykket dette var for dem?». Veldig få svarer med å trekke fram eksempler på økologiske produsenter de kjenner til som gjør det bra. Om de som nevnes som har lykket, blir det sagt at de ikke kan sammenligne seg med dem, fordi de selger på et annet marked, enten til press, eller utenom grossist. Ellers trekkes det ofte fram historier om produsenter som mislykkes, og som går tilbake til konvensjonell dyrkning.

«De sliter, alle sammen, de fleste har gitt opp, de får ikke solgt nok. Det er ikke noe marked. En del blir dyrket økologisk og solgt konvensjonelt. (...) Jeg tror vi er skremt av de vi kjenner som har prøvd. Vi kjenner ingen suksesshistorier.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

«Det eg høyrer mest om, er dei som har lagt om og så prøver nokre år, og så går dei tilbake til konvensjonelt. Fordi at det var ikkje så lettvindt så dei trudde. Det var meir arbeid. Og ikkje fekk dei den prisen dei trudde dei kunne få, og heller ikkje det volumet dei hadde før.»

Konvensjonell fruktdyrker

Også når det gjaldt de økologiske produktene, var det flere som hadde et dårlig inntrykk, selv om de også sa at det kunne skyldes at produktene hadde ligget lenge i butikk, eller var importerte.

Undersøkelsen tyder altså på at mange konvensjonelle produsenter ikke kjenner til noen suksesshistorier om økologiske produsenter, selv om intervjumaterialet tyder på at disse absolutt finnes. Dersom man hovedsakelig har kjennskap til produsenter som har mislykkes med økologisk, er det kanskje ikke så rart at man vegrer seg for å legge om selv. Men dersom det ble mer kjent at mange har lykket med å dyrke økologisk, og hvilke forhold som gjorde at disse lykket, vil kanskje flere vurdere denne muligheten. Dette mener en økologisk produsent skal til for å få flere til å legge om:

«Rådgiving er veldig viktig. Man må henvende seg til framtidens bonde, til den som er offensiv. Det økologiske har vært litt «religiøst», man må bruke de som tenker kroner og øre. Plukke fram suksesshistorier, de som har lyktes økonomisk.»

Økologisk grønnsaksprodusent

5.3 Informasjon og veiledning

Det er få av de konvensjonelle produsentene som mener at det er informasjon og veiledning som er nøkkelen til å få flere til å legge om. Det økonomiske aspektet, at det skal lønne seg, kommer langt foran. Men veiledning blir en viktig måte å nå fram med informasjon om at økologisk produksjon kan lønne seg, og hva som skal til for å få det til å lønne seg. I andre del av prosjektet ble de konvensjonelle produsentene spurt om de hadde diskutert dette med økologisk med sine rådgivere. Det var ingen som sa at deres rådgivere hadde tatt økologisk dyrking direkte opp med dem, men flere følte at de likevel fikk informasjon om økologisk via medlemsblader eller informasjonsmøter.

«Den spesifikke rådgiveren vi bruker har ikke tatt initiativ til å snakke om økologisk dyrking, men rådgiverne i systemet har et kurant forhold til økologisk veiledning, og det arrangeres møter der en prøver å profilere økologisk. Men veilederen min er engasjert for at jeg skal få det til riktig konvensjonelt.»

Konvensjonell grønnsaksprodusent

Noen av de konvensjonelle produsentene mener at bedre veiledning er helt vesentlig for å få flere til å legge om til økologisk, og en av dem har stor tro på et initiativ som kommer fra rådgivingsapparatet, samtidig som en grossist må kunne omsette varene som økologisk.

«For det første må forsknings- og rådgivningsmiljøet utarbeide et program for hvordan det der skal gjøres. (...) Og det andre må være at det må være en trygghet på markedssiden.»

Konvensjonell bærprodusent

De økologiske produsentene ble også spurt om hva de syntes om den veiledningen de hadde fått i omleggingsfasen og i ettertid. Her var det delte meninger. Enkelte var misfornøyde med den rådgivingen de hadde fått i Norge, og hadde søkt informasjon andre steder, for eksempel fra utlandet.

«Jeg er ikke fornøyd med rådgivingen i Norge, heller ikke med oppfølgingen, den kan bli mye bedre, bedre kunnskapsnivå. Det er en forutsetning hvis bransjen skal lykkes med å få flere produsenter.»

Økologisk fruktdyrker

Av enkelte ble det trukket fram at man manglet erfaring med økologisk produksjon i Norge:

«Det er veldig små forhold i Norge, vi har ikke ekspertise, det er ingen som har dyrket dette før, så det blir spørsmål om hvilken vei går den rådgivningen, tror jeg. Vi har lært opp rådgivingstjenesten i økologisk dyrking av agurk under norske forhold. (...) Har fått tips som vi kanskje ikke hadde tenkt på sjøl, og noe av det er en hjelp, men først og fremst bra å ha noen å diskutere med. Det er det største problemet at miljøet er så li-

te at du har ingen å diskutere med, så det er kun du som henter inn ting, du bruker veldig mye tid og krefter og jobb på den biten av det.»

Økologisk veksthusprodusent

Mange av de økologiske dyrkerne forteller at de i stor grad bruker andre økologiske produsenter, og sine erfaringer med konvensjonell produksjon, for å skaffe seg kunnskap om økologisk dyrkning. En ganske fersk økologisk produsent fortalte at hun stadig vekk ringte en langt mer erfaren produsent for å få råd og hjelp.

Andre var godt fornøyde med de norske rådgiverne.

«Ja, jeg er veldig fornøyd. Jeg har brukt landbruksrådgivingen på Hedmark hele veien.»

Økologisk grønnsaksprodusent

Et mulig tiltak er altså å heve kompetansen til landbruksrådgiverne. Men det er samtidig et spørsmål om i hvor stor grad man kan bruke ressurser på å skolere rådgivere innen økologisk dyrkning, før produsentene har lagt om, som det påpekes av denne produsenten, som er konvensjonell, men positivt innstilt til økologisk:

«Spørsmålet er om man skal sette i gang et stort apparat i tilfelle noen legger om. Støtteapparatet kommer vel mer sammen med oss produsenter enn foran oss.»

Konvensjonell veksthusprodusent

Et annet tiltak kan være å tilrettelegge bedre for utveksling av informasjon mellom økologiske produsenter, og for kontakt med miljø i utlandet, som flere av de økologiske produsentene benytter seg av.

5.4 Produsentmiljø

Noe annet som kan være viktig for å få flere til å legge om til økologisk, er det å være en del av et miljø av økologiske produsenter. For flere av de økologiske produsentene som er intervjuet, både innen frukt og grønt, har det vært avgjørende at de var flere som la om samtidig. Noen har samarbeidet tett og har delt jord som de har drevet vekstskifte på.

«Jeg la om i 2007, jeg hadde samarbeid med en som drev med korn og en som drev med ku og gras, og en med salat, alle økologisk. Vi tenkte at vi måtte ha vekstskifte.»

Tidligere økologisk bærprodusent

Mange økologiske produsenter forteller også om hvor viktig det har vært for dem å utveksle informasjon med andre økologiske produsenter. Også noen av de konvensjonelle produsentene trekker fram dette med produsentmiljø som et viktig element for å få flere til å legge om, og mener det er viktigere enn bare det å informere om økologisk.

«Ein får no ganske bra informasjon. Men eg har meir tru på at, viss nokon begynner, så kan det henda du får eit miljø, kan henda da betyr noko.»

Konvensjonell fruktdyrker

En konvensjonell produsent trekker fram praktiske fordeler med å kunne ha et samarbeid med andre dersom man la om til økologisk:

«Da måtte eg gå i kompaniskap med andre som driv økologisk så ein kunne dela maskinpark for eksempel. Det er spesielt ugrasbekjempelse og mekanisk tynning som er tema, det er såpass kostbart utstyr. Då må ein vere fleire som går saman om ein maskinpool.»

Konvensjonell fruktdyrker

Hva som skal til for at slike produsentmiljøer skal oppstå er et vanskelig spørsmål. Samarbeid fungerer best når det har oppstått på eget initiativ. Men det å presentere suksesshistorier om velfungerende samarbeid mellom økologiske produsenter kan være en innfallsvinkel.

5.5 Regelverk for økologisk dyrkning

I spørreundersøkelsen som ble gjort for SLF (Pedersen et al. 2012) ble det undersøkt om regelverket for økologisk dyrkning var en faktor som virket demotiverende for konvensjonelle produsenter som vurderte å legge om. Ingen av de som ble intervjuet i dette prosjektet mente det økologiske regelverket var for komplisert å forholde seg til. Men det var enkelte regler som ble trukket fram som problematiske. Dette gjaldt særlig regelen om at man som parallellprodusent ikke kunne dyrke samme sort både økologisk og konvensjonelt. Dette gjør at de velger den beste sorten til den konvensjonelle dyrkingen, fordi det er det de produserer mest av. En av parallellprodusentene beskriver det slik:

Parallellprodusent:

«Det er idiotiske regler som gjør at ikke kan velge de sortene vi vil fordi vi driver konvensjonelt. Jeg kan ikke dyrke to like sorter økologisk og konvensjonelt, og jeg velger da den beste sorten til konvensjonelt.(...)»

ABM:

«Ser du noen løsning på det problemet, noe myndighetene kunne gjort?»

Parallellprodusent:

«Myndighetene kunne ha åpnet for tillatelse til å dyrke to sorter. Vi hadde dispensasjon de tre første årene. Mattilsynet har hevdet at det er en dispensasjon som aldri skulle ha vært gitt. Det er et EU-regelverk som ligger der. Forskjellen er at i EU unngår du det ved å opprette to firma, det kan du her også men da får du plunder i forhold til tilskuddet, nå driver vi ikke økologisk for å få tilskudd, men vi er jo ikke dummere enn at vi søker om de tilskuddene vi kan få. Grunnen til regelen er at man skal kunne adskille dem, i min forstand er det idiotisk, man kan ikke se forskjell på blomkålsort 1 og blomkålsort 2. Skal det være noen mening med det regelverket, må man enten forby parallellproduksjon, eller tillate at du bruker sortene parallelt. Et system som økologisk må bygges på tillit, vi kan gjøre hva vi vil. Det er ingen som kontrollerer om vi bruker, sett bort fra plantevernmidler, ugrasvæske, er det ingen som kontrollerer hvis vi gjødsler med fullgjødsel.»

Det samme problemet er også nevnt i forbindelse med økologisk jordbærproduksjon. Et tiltak som vil kunne øke den økologiske produksjonen totalt, vil altså være rettet mot det å muliggjøre parallellproduksjon av samme sort både innen økologisk og konvensjonelt. Dette vil ha betydning for store produsenter som ønsker å drive produksjon av både økologisk og konvensjonelle kulturer. Norsk landbruksrådgiving vil i 2014 gjøre en utredning for Mattilsynet, der de vil se på løsninger på parallellproduksjonsregelverket i praksis, for økologisk frukt, bær og grønnsaker.

5.6 Flere og bedre hjelpemidler

Hvilke hjelpemidler man har er av stor betydning for frukt- og grønnsaksprodusenter. Det gjelder både sorter, sprøytemidler, kunnskap og annet. Selv om få nevner temaet «flere og bedre hjelpemidler innen økologisk dyrkning» spesifikt som et viktig tiltak for å øke omleggingen til økologisk, er det selvsagt at det likevel har betydning. Det er viktig for kostnadene og avlingene innen økologisk dyrkning, som igjen er avgjørende for hvor økonomisk gunstig økologisk dyrkning er i forhold til konvensjonell. For norske økologiske produsenter er det et problem at en del hjelpemidler som økologiske dyrkere kan benytte seg av i andre land, ikke er tillatt her fordi markedet er for lite til at noen har funnet det lønnsomt å søke om importtillatelse på disse hjelpemidlene. Tiltak rettet mot å gjøre noe med dette vil trolig være til hjelp.

Men det er verdt å merke seg at ingen, hverken konvensjonelle eller økologiske, nevner dette med hjelpemidler når spørsmålet om hva som skal til for å få flere til å legge om blir stilt åpent. Det betyr kanskje at dersom man får nye og bedre hjelpemidler, er det viktig å formidle hvilken betydning disse hjelpemidlene har for økonomien i økologisk dyrkning. Det å formidle informasjon bare om hjelpemidlene i seg selv vil kanskje ikke ha stor påvirkningseffekt.

5.7 Holdninger til økologisk

Som beskrevet i delkapittel 3.2. virker det som om det fortsatt regjerer en del negative holdninger til økologisk dyrkning blant konvensjonelle produsenter. Enkelte mener det hverken er mer miljøvennlig eller mer helsevennlig enn norske produkter, men snarere tvert i mot. Enda mer utbredt enn negative holdninger til økologisk, er oppfatningen av at norsk konvensjonelt jordbruk er «renere» enn utenlandsk konvensjonelt, og at de norske konvensjonelle produktene kan sammenlignes med utenlandske økologiske.

Men i følge en av rådgiverne i Norsk Landbruksrådgiving er det langt fra sikkert at Norge alltid har strengere regler enn resten av EU når det gjelder bruk av kjemiske sprøytemidler. Det stemmer at regelverket her på noen områder er strengere, men det finnes også eksempler på at det er mer liberalt enn enkelte andre EU-land, for eksempel når det gjelder bruk av ugressmidler til enkelte grønnsaker og mengde gjødsel som er tillatt å bruke.

Ettersom holdninger til økologisk ofte kan være basert på feilaktig eller svært ensidig informasjon, er det viktig å nå fram med informasjon som forklarer de faktiske forhold om hva som skiller økologisk og konvensjonelt landbruk. Problemet blir det å kunne informere om økologisk dyrking, uten å fremstille konvensjonell dyrkning på en så negativ måte at konvensjonelle dyrkere trekker seg unna, eller går i forsvarsposisjon.

6 Oppsummering og diskusjon

Denne kvalitative undersøkelsen som er gjort av 46 konvensjonelle og økologiske frukt- og grønnsaksprodusenter gjennom personlige intervjuer, viser at det er stor variasjon i årsakene til at ikke flere legger om til økologisk dyrkning i Norge. Jeg vil her summere opp noen av de viktigste funnene som er gjort, og mine refleksjoner rundt disse.

6.1 Oppsummering

- Konvensjonelle frukt- og bær dyrkere er i stor grad bekymret for problemer med sykdom og skadedyr og lavere avling ved omlegging til økologisk. Tatt i betraktning de stort sett positive erfaringene hos de økologiske produsentene, kan disse bekymringene virke noe overdrevet.
- Eple- og plommedyrkere er ikke bekymret for å få omsatt produktene som økologisk, men en del har ikke tro på at de vil få en god nok pris som kompenserer for avlingstap og høyere kostnader. Et par økologiske epleprodusenter er også misfornøyde med prisen på eplene, og med pakkesystemet hos fruktlagrene som gjør at mye av det de produserer blir solgt som konvensjonelt.
- Grønnsaksprodusenter er generelt mindre bekymret for dyrkningstekniske utfordringer ved omlegging til økologisk enn frukt- og bærprodusenter, men de er mer bekymret for at etterspørselen etter økologiske grønnsaker er for lav. De økologiske grønnsaksprodusentene på sin side får i stor grad solgt alt de produserer til økologisk pris, men har da ofte tilpasset produksjonen sin til etterspørselen.
- Både økologisk frukt- og grønnsaksproduksjon er regnet som noe mer tidkrevende enn konvensjonell produksjon, men det er uklart hvor mye mer tid det er snakk om, og det er stor variasjon mellom de ulike kulturene.
- Holdninger til økologisk dyrkning ser ut til å ha noe betydning for vilje til omlegging, men det er langt underordnet de økonomiske motivene. Selv om mange av de økologiske dyrkerne har et ønske om å dyrke giftfritt, eller andre mer idealistiske verdier som bakgrunn for sitt valg av dyrkningsmetode, er det også en god del som er drevet hovedsakelig av økonomiske insentiver
- Mange økologiske dyrkere formidler at de setter pris på det å lære noe nytt og å kunne klare en utfordring, noe som tyder på at de generelt har god dyrkningsteknisk kunnskap.
- Mange økologiske produsenter har planer om utvidelse. En del av de økologiske grønnsaksprodusentene følger nøye med på utviklingen i markedet, og utvider produksjonen sin i tråd med dette.
- Det tiltaket flest ser ut til å ha tro på at vil få flere til å legge om til økologisk, er å få etterspørselen til å øke, dette gjelder i mindre grad for frukt og bær, som allerede har høy etterspørsel.
- Grossister spiller en viktig rolle i å få dagligvarebutikker til å ta inn de økologiske varene, og å komme med en oppfordring til produsenter om å starte med økologisk.
- Et viktig tiltak er å spre informasjon økologisk dyrkning, og spesielt viktig er det å presentere produsenter som lykkes med økologisk. Historier om dyrkere som har forsøkt, og deretter gitt opp, ser ut til å være bedre kjente.

6.2 Hva skal til for å få flere til å legge om til økologisk?

Funn fra undersøkelsen peker på flere årsaker til at det er mindre økologisk dyrkning i Norge i forhold til mange andre land i Europa. Når det gjelder frukt, kan en av forklaringene være at det i forhold til tilbudet er stor etterspørsel etter norsk konvensjonell frukt og bær, både epler, plommer, bringebær og jordbær. Dette gjør at produsentene sjelden har problemer med å få omsatt det de klarer å produsere. For disse produktene gjenstår derfor bare prisforskjellen som økonomisk insentiv til å legge om. Fordi de konvensjonelle prisene allerede er ganske høye i forhold til importpriser, er det vanskelig å prise de økologiske produktene mye høyere enn de norske konvensjonelle. Dermed blir prisforskjellen mellom økologiske og konvensjonelle produkter lavere i Norge enn i resten av Europa, dette gjelder spesielt for frukt (ref. intervju med fagpersoner). Det gjør at det ikke blir så stor økt fortjeneste for de som legger om i forhold til hva det kan være i andre land. Det er derfor viktig at systemet tilrettelegges slik at en større andel av den økologiske frukten blir solgt som økologisk. Det bør blant annet arbeides for å finne løsninger slik at også økologiske epler som ikke har idealstørrelse når fram til betalingsvillige forbrukere. Generelt er det viktig at den økologiske frukten får en pris som er i samsvar med forbrukernes betalingsvilje, som etter alt å dømme er høy.

Mellom grønnsaksprodusentene er det mer konkurranse om markedsandeler, og disse kan derfor være mer motivert til å legge om til økologisk ut fra et ønske om å utvide produksjonen sin. Men for grønnsaker er det mangel på etterspørsel etter økologisk vare som blir sett på som hovedutfordringen. Hovedsakelig press fra forbrukere, men også bedre tilrettelegging og markedsføring fra detaljhandel og grossist, vil kunne snu dette.

Problemet er ofte at økologiske epler og andre varer, havner i en skvis. Det er for lite av dem til at det er interessant for dagligvarekjedene å ta dem inn, men for mye til at de kan bli omsatt via andre kanaler. I en overgangsfase, inntil produksjonen har nådd et høyere nivå, er det viktig at det tilrettelegges best mulig for de som starter opp. Godt Brød sitt prosjekt «Rekruttfukt», saft laget av epler fra produsenter i karens, er et godt eksempel på hvordan en kommersiell aktør tenker langsiktig i forhold til det å bygge opp et større marked for økologiske produkter. Mange har en tendens til å tenke at det er forbrukerne som må ta initiativ til utvikling av et økologisk marked. Men forbrukere vil sjelden etterspørre produkter som ikke er i hyllene fra før, så til en viss grad er det også butikkens ansvar å tilby varene, og da helst til en pris som ikke er høyere enn at varene forsvinner ut før de taper kvalitet.

Noe av utfordringen med det økologiske markedet i Norge ligger i at det er et vidstrakt land med betydelige logistikkutfordringer knyttet til det å frakte små kvanta frukt og bær fra produsenter i distriktene til forbrukerne i tettsteder og i byer. Dette kan gjøre det vanskeligere for økologiske produsenter å finne alternative omsetningskanaler, sammenlignet med økologiske produsenter i andre land. Et bidrag til løsning kan være økte offentlige innkjøp av økologisk frukt, bær og grønnsaker til storhusholdning som sykehus, sykehjem og aldershjem. Dette vil både gi økt etterspørsel generelt, og samtidig skape lokal etterspørsel etter mindre varemengder, som ikke trenger å nå forbrukerne ved å gå via de store kjedene. Men for produsentenes del er det da viktig med langsiktige avtaler.

Flere av grønnsaksprodusentene peker på problemet med mangel på husdyr i deres område som årsak til at de ikke vil legge om, ettersom de da ikke har like enkel tilgang på gjødsel. Kjernen i norsk landbrukspolitikk er kanaliseringspolitikken som er ført siden 50-tallet. Det går ut på å dyrke korn og grønnsaker i de klimatiske og arronderingsmessig beste områdene og ha dyreholdet på areal som ikke kan brukes til grønt og korn. Men denne tilskuddspolitikken er ugunstig for økning av økologisk produksjon fordi husdyrprodusenter og grønnsaksprodusenter er adskilt. Også innen konvensjonell produksjon kunne det vært en fordel med bedre utnytting av de ressursene som ligger i husdyrgjødsel. På dette området er det altså flere grunner til å jobbe med tiltak som kan bedre tilrettelegge for samarbeid mellom husdyrproduksjon og både grønnsak- og kornproduksjon.

Et annet viktig moment er holdningene til økologisk produksjon. Mange påstår at det er mindre forskjell på økologisk og konvensjonell dyrkning i Norge enn i resten av Europa. Ifølge fagpersoner kan man ikke si dette så enkelt, det vil være store variasjoner mellom land og produkter, og Norge vil ikke alltid komme best ut. Men det at produsentene mener dette, fører til at de mister noe av det ideologiske incentivet til å legge om, eller de er ikke like bekymret for sin egen helse dersom de driver konvensjonell dyrkning. På samme måte har forbrukere som deler denne oppfatningen, ikke like sterke incentiver til å velge økologiske produkter. Informasjonsarbeid om potensielle miljømessige og helsemessige fordeler ved økologisk dyrkning er altså en viktig faktor.

Den totale økologiske produksjonen i Norge vil også øke dersom de som allerede dyrker økologisk utvider produksjonen sin. Mange tenker å gjøre det dersom etterspørselen øker. Men for produkter hvor det ikke er noen slike økologiske produsenter klare til å supplere, er det behov for at noen legger om fra konvensjonelt. Systemet i Norge hvor produsentene i stor grad har faste leveringsavtaler med bare én produsentorganisasjon/grossist, begrenser også muligheten for at én økologisk produsent kan utvide sin produksjon og dekke hele markedet i Norge, gjennom å levere til flere grossister. Større fleksibilitet i forhold til valg av grossist, kunne her ha vært en fordel.

I dette prosjektet har det blitt avdekket behov for mer kunnskap på flere områder. Dette gjelder blant annet forskjeller i arbeidstid mellom økologisk og konvensjonell dyrkning for forskjellige typer kulturer. Det er også behov for mer kunnskap om verdikjeden for økologisk frukt og bær, og hvorledes denne påvirker tilbudet og etterspørselen i Norge. Forbrukernes holdninger er også et interessant tema. En oppfatning av at norsk, konvensjonell frukt og grønt er på nivå med utenlandsk økologisk når det gjelder bruk av kjemiske sprøytemidler, vil kunne gi en forklaring på hvorfor forbrukerne mangler incentiver til å velge norskprodusert økologisk. Men det forklarer ikke hvorfor det ikke er større etterspørsel etter økologisk på den tiden av året da det så å si ikke er norsk frukt og grønnsaker å få kjøpt i butikkene. Det ville vært interessant med en undersøkelse som avdekker hva forbrukerne tror de vet om norsk og utenlandsk frukt og grønt, både økologisk og konvensjonell, og hvorfor de velger som de gjør året rundt.

Litteratur

- Acs, S; Berentsen, P.B.M og Huirne, R.B.M. (2007): *Conversion to organic arable farming in The Netherlands: A dynamic linear programming analysis*. Agricultural Systems 94, 405–415
- Berentsen, P.B.M.; Kovacs, K. og van Asseldonk, M.A.P.M. (2012): *Comparing risk in conventional and organic dairy farming in the Netherlands: An empirical analysis*. Journal of Dairy Science, Volume 95, Issue 7, Pages 3803–3811
- Debio (2013): Statistikk 2012. *Økologisk produksjon. Private standarder*.
http://www.debio.no/_upl/statistikkhefte1.pdf
- Løes, A.-K. (2012): *Følgeevaluering av prosjektet «Økobonden skal lykkes»*. Bioforsk Rapport Vol. 7, Nr. 29.
- Milford, A.B. (2012): *«Hva skal det være: epler i løsvekt eller emballert? Butikk-forsøk med norske, økologiske epler.»* NILF notat 2012-5
- Mzoughi, N. (2011): *Farmers adoption of integrated crop protection and organic farming: Do moral and social concerns matter?* Ecological Economics 70, 1536–1545
- Pedersen, S.; Tofteng, M.; Røtnes, R.; Nielsen, M.D. og Skjelvik, J.M. (2012): *Evaluering av tilskudd som skal bidra til økt produksjon og forbruk av økologisk mat*. Rapport, Vista Analyse AS
- Schmidtner, E.; Lippert, C.; Engler, B.; Haring, A.M.; Aurbacher J. og Dabbert, S. (2012): *Spatial distribution of organic farming in Germany: does neighbourhood matter?* European Review of Agricultural Economics Vol 39 (4) pp. 661–683
- SLF (2013): *Statistikk over produksjonstilskudd*. <http://32.247.61.17/skf/prodrapp.htm>

Tidligere utgitt i denne serien – 2013

- 2013–1 Økonomien i jordbruket på Vestlandet. Trendar og økonomisk utvikling. Anastasia Olsen, Torbjørn Haukås, 76 s.
- 2013–2 Økonomien i jordbruket i Agder-fylka og Rogaland. Trendar og økonomisk utvikling 2002–2011. Tabellsamling 2007–2011. Anastasia Olsen, Torbjørn Haukås, Heidi Knutsen, 80 s.
- 2013–3 Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2011. Øyvind Hansen, 71 s.
- 2013–4 Verdiskaping i jordbruket i Trøndelag. Siv Karin Paulsen Rye, Stefan Brunzell, Kristin Stokke Folstad, Heidi Knutsen, 84 s.
- 2013–5 GoverningInnovation for Sustainable Development: Designingcreativeinstitutions. John Bryden, Stig S. Gezelius, Karen Refsgaard, 21 s.
- 2013–7 Kan gårdsbasert entreprenørskap bidra til reiselivsutvikling og et livskraftig lokalsamfunn i Balsfjord kommune? Bente Sørensen, 82 s
- 2013–8 Økonomien i landbruket i Trøndelag. Utviklingstrekk 2002–2011. Tabellsamling 2007–2011. Kjell Staven, Svein Olav Holien, Kristin Stokke Folstad, Siv Karin Paulsen Rye, Inger Sofie Murvold Knutsen, 76 s.
- 2013–9 Kystlynghei og utegangarsau. Tiltak for auka verdiskaping. Agnar Hegrenes, Arild Spissøy, Samson Øpstad, 46 s.
- 2013–10 Økonomien i birøkt – konvensjonell og økologisk drift. Heidi Knutsen, Anastasia Olsen, Irene Grønningsæter, 26 s.
- 2013–12 Situasjonen og utfordringer i norsk og trøndersk melkeproduksjon. Eystein Ystad, Knut Krokann, Ola Flaten, Erland Kjesbu, 80 s.
- 2013–13 Verdiskaping i landbruket og landbruksbasert virksomhet i Telemark. Beregninger basert på 2011-tall. Heidi Knutsen, Merethe Lerfald, Eva Øvren, Siv Karin Paulsen Rye, Per Kristian Alnes, 130 s.
- 2013–14 Verdiskaping i landbruket og landbruksbasert virksomhet i Buskerud. Beregninger basert på 2011-tall.. Heidi Knutsen, Merethe Lerfald, Eva Øvren, Siv Karin Paulsen, Per Kristian Alnes, 126 s.
- 2013–15 Evaluering av avgiftssystemet for plantevernmidler i Norge. Anne Strøm Prestvik, Jan Netland, Ivar Hovland, 69 s.
- 2013–16 Frakttilskudd kjøtt. Evaluering. Signe Kårstad og Ivar Pettersen, 74 s.
- 2013–17 Samfunnsøkonomisk prissetting av dyrket mark. Ivar Pettersen, Arnold H. Arnoldussen, Arne Grønlund, 11 s.

Tidligere utgitt i denne serien – 2014

- 2014-1 Kriteriebasert fordeling av fylkesvise BU-midler. Forslag til fordelingsmodell. Stine Evensen Sørbye, Ivar Pettersen, 33 s.
- 2014-2 Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2012. Øyvind Hansen, 79 s.
- 2014-3 Økonomien i jordbruket på Vestlandet. Trendar og økonomisk utvikling. Anna Smedsdal, Heidi Knutsen, 70 s.
- 2014-4 Verdiskaping og sysselsetting av landbruket i Troms. Ole Kristian Stornes, 43 s.
- 2014-5 Melding om årsveksten 2013. Normalårsavlinger og registrerte avlinger. Habtamu A. Terefe, Paul Henrik Ring, Oddmund Hjukse, 16 s.
- 2014-6 Økonomien i landbruket i Trøndelag. Utviklingstrekk 2003–2012. Tabellsamling 2008–2012, av Kjell Staven, Eystein Ystad, Svein Holien, Siv Karin Paulsen Rye, Inger Sofie Murvold Knutsen, 75 s.
- 2014-7 Arbeidstidsundersøkelse i reindriften. Anne Strøm Prestvik, 25 s.
- 2014-8 Økonomien i jordbruket i Agder-fylka og Rogaland. Trendar og økonomisk utvikling 2003–2012. Tabellsamling 2008–2012. Signe Kårstad, Heidi Knutsen, 74 s..

ADRESSE HOVEDKONTOR

Postadresse:	Kontoradresse:	Telefon: 22 36 72 00
Postboks 8024 Dep	Storgata 2-4-6	Telefaks: 22 36 72 99
0030 OSLO		E-post: postmottak@nilf.no
		Internett: www.nilf.no

ADRESSE DISTRIKTSKONTORER

Bergen	Postadresse:	Postboks 7317, 5020 BERGEN
	Telefon:	22 36 72 40
	Telefaks:	22 36 72 99
	E-post:	postmottak-Bergen@nilf.no
Trondheim	Postadresse:	Postboks 4718 – Sluppen, 7468 TRONDHEIM
	Telefon:	73 19 94 10
	Telefaks:	73 19 94 11
	E-post:	postmottak-Trondheim@nilf.no
Bodø	Postadresse:	Statens hus, Moloveien 10, 8002 BODØ
	Telefon:	22 36 72 51
	E-post:	postmottak-Bodo@nilf.no

ISBN 978-82-7077-887-4
ISSN 0805-9691

